

Reményt ígérő változtatás

A civil szervezetek sokféle küzdelmének egyik kútfeje a saját alapszabályzatukkal szembeni azonosulás is. Tökéletes alapszabályzat nincs, egyrészt, mert tökéletes törvénye sincs, másrészt, mert az eredeti elképzelések mindig ideálisak, a valóság és működés viszont a buktatók sokaságát állítja elénk. Az alapszabályzat viszont mindig megadja az illető szervezetnek a törvényességét, szakmai területének minősítését s létrehozóinak védelmét és cselekvési lehetőségét. A Romániai Magyar Közgazdász Társaság (RMKT) tizenkét évvel ezelőtti alapszabályzatába foglalt idealizmusa is ennyi idő után újjakkal kíván bővülni. Az akkori célkitűzések prioritása, a gazdasági szakemberek képzése ma sem veszítette érvényét, még akkor sem, ha az első időszakban az átképzés nyert hangsúlyt, s a képzés mai prioritása már elmélyülés a szakmai ismeretekben, sőt mindinkább előtérbe került a kutatás és a tudomány.

Eltérően az EME, EMKE, EKE, RMGE szervezetektől, amelyek a közelebbi vagy távolabbi múltban már működő utód szervezetként alakultak, az RMKT-nak nem volt ilyen elődszervezete, hacsak számításba nem vesszük az 1894-ben létesült Magyar Közgazdasági Társulatot, mely az erdélyi közgazdászok számára is tudományos-kutatási keretet biztosított 1918-ig. A XIX. és XX. század fordulóján a Magyar Tudományos Akadémia és a Közgazdasági Társulat közös meghirdetésére erdélyi közgazdászok és közírók hat megyei gazdasági monográfiát készítettek el 1900 és 1910 között. Barabás Endre három megyei gazdasági mo-

Az európai uniós csatlakozás kulturális feltételei

K O P Á T S Y S Á N D O R

Azzal kezdem, hogy anyaországi magyarként mindig érzem, hogy mi, anyaországiak irtózatossá adóssággal tartozunk azoknak, akik Trianon után a határ másik oldalára kerültek. Talán csak a burgenlandiak (nincsenek sokan) kivételek, de akiket elszakítottak, azok iszonyú árat fizetnek. Ezt most azért szeretném hangsúlyozni, mert a státustörvény divatos dolog, napirenden szerepel. Ám ezredrészt sem lehet törleszteni annak, amit a határ túlsó oldalán lévők fizetnek. Ez nem mindenhol egyforma, mert biztos, hogy a Kárpátokban fizettek a legtöbbet, és a bácska-bánátiak, akik a leggazdagabb magyarok voltak valamikor Nagy-Magyarországon, de a partiumiakra is inkább vonatkozik, mint a székelységre. Ezt is fel kellene tárnunk egyszer, a magyarságtudomány ugyanis nem tisztázza azt, hogy az elmúlt száz évben a Magyarország különböző részein élő magyarok mit fizettek azért, ami Trianonnal fejeződik ki. Ennek előzményei voltak, mert Erdély elrománosodása nem Trianonban kezdődött, hanem már lezárt valamit, lehetőséget adott a határok átalakítására.

Arról szeretnék beszélni, hogy milyen jelentősége van a kultúrának. Ez Erdélyben iszonyúan fontos kérdés, mert itt keveredik a nyugati kultúra (a reformáció Közép-Európában a legnyugatibb kultúrát képviselte) és a pravoszláv keleti kultúra (amely már a X. század végén, a XI. elején formálisan is elszakadt a nyugatitól). Ezelőtt száz évvel egy sziléziai német politológus, Max Weber mondta, hogy ipari társadalmat csak ott lehet felépíteni, ahol protestáns etika van. Ezt sokan idézik, de máig nem emésztette meg a közgazdaságtudomány, mert ezzel egyszerűen azt mondta, hogy nem a föld- vagy a bányajáradék, nem a profit az alap, hanem valami más. Ezt sokan a vallásra értik, ám ő nem a vallásra gondolt. Ha műveit elolvassuk, kiderül, hogy ezalatt takarékossgot, nem az egyházi törvények betartását értette, egyfajta gazdasági erkölcsre gondolt: szorgalomra, munkafegyelemre, tisztaságigényre. Durván szemléltetve azt mondom, ha valaki megnéz egy állomási WC-t, akkor a nemzeti jövedelmet biztosabban megmondja, mint ha megnézi a statisztikai hivatal adatait. Önmagában tehát a tisztaságigény determinálja, hogy mennyi a nemzeti jövedelem. De hozzátenném, az értekezletről elkésők számáról is megmondom, mennyi a nemzeti jövedelem. Max Weber szerint a magatartásforma minden tőkénél fontosabb. Ránézett a térképre, és azt mondta, hogy lényegében a balti országokban (a finnek kivételével), ahol a protestantizmus győzött, vagy legalábbis hatott, van kapitalizmus, iparosítás, ott van gazdagság, polgári demokrácia. Ahol ez nem volt, ott nincsen. De közben tudományos-technikai forradalom zajlott le, amely során kiderült, hogy a szellemi igényesség, az ízlés, a szakmaváltás felértékelődik. Ettől kezdve a protestánsokkal szomszédos katolikus vidékek – amelyeket meg akart fertőzni a protestantizmus, de aztán győzött az ellenreformáció – még jobban meggazdagodtak. A németek közül, amikor születtem, a bajorok meg a svábok voltak a legszegényebbek, most a leggazdagabbak. Ugyanaz a közgazdaság, ugyanaz a tőke, minden ugyanaz, csak a mentalitás más.

Van egy olyan Közép-Európa is, amely Észak-Európa és a mediterrán Európa között van, ez a Közép-Európa meggazdagodott. De kiderült, hogy a Távol-Keleten a németeknél, az angolszászoknál, a skandinávoknál még puritánabb emberek élnek, és rátérve a piacgazdaság útjára, meggazdagodtak. Az utóbbi húsz évben kiderült, hogy még a szocializmust is hatékonyabban ültetik életbe, mert más az erkölcsük. Tehát a konfuciánus kultúra megint bebizonyította, ha hagyják kibontakozni, kirobbanó gazdasága lesz, amely példa nélküli az emberiség történetében. Erről nálunk nem divat beszélni, mert az európai szocializmus összeomlott, ugyanakkor a kínai szocializmusnak ez az új mechanizmusos for-

nográfiaát írt: Udvarhely megye (1904), Maros-Torda megye és Marosvásárhely (1902), Kolozs megye és Kolozsvár (1910); T. Nagy Imre Csík megye (1902), Téglás Gábor Hunyad megye (1903), Nyegre László Máramaros megye (1900) közgazdasági jellegű monográfiáját készítette el; Berger Károly Temes megye gazdasági viszonyai és gazdálkodási rendszerei dolgozatát készítette. Ezeket a monográfiákat a szerzők megvédték a Társaság közgyűlése előtt, és számos dolgozat helyet kapott a Társaság folyóiratában, a *Közgazdasági Szemlé*ben.

A két világháború között, de különösen 1945 után közgazdasági jellegű önálló szerveződés nem jött létre Erdélyben. Egyedül az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület említhető (az RMGE elődszervezete), amely viszont főleg a vidék, a falu felemelkedését célozta meg, a mezőgazdaság modernizálására és a gazdakörök működtetésére összpontosított, s kevésbé volt a közgazdasági szellemiség melegágya. A közgazdasági gondolkodás megjelenítése az olyan nagyobb lapok vagy folyóiratok gazdasági rovataiban volt lehetséges, mint: *Magyar Kisebbség*, *Hitel*, *Brassai Lapok*, (a rövid életű: 1932–33) *Erdélyi Közgazdaság*, *Keleti Újság*, *Korunk*, *Ellenzék*. A kommunista időszakban semmilyen közgazdasági jellegű magyar nyelvű szaklap, semmilyen szerveződés nem volt, s a közgazdasági kérdések csupán a *Korunk*, *A Hét* vagy az *Előre* hasábjain eléggé korlátozottan kaptak helyet. Az intézményesülés lehetőségének hiányában közgazdasági írások, kiadványok készítése a magánműhelyek zárt ajtóinak mögött készülhettek.

1990 első felében civil szervezet-

mája a világtörténelem legnagyobb fejlődését hozza, mert Kína népességének a fele húsz év óta háromszor gyorsabban nő a fejlett világénál. Ugyanakkor a paraszti, elmaradt, másikkultúrát jelentő Kínában nem tudnak mit kezdeni. Bizonyos civilizációs, kulturális magatartás mindennél fontosabb a közgazdaság szempontjából. Ezt mindenki megérti, csak a közgazdászok nem, mert ők profitban, tőkében, meg egyebekben gondolkoznak.

Mint afféle műszaki pályán indult ember, igyekszem számokban, matematikai modellben kifejezni, hogy miről van szó. Ezt a minden eredményt garantáló vagy (ennek a hiánya) minden eredményt kizáró szellemi vagyont vizsgálva (nem tőkének nevezném, mert a tőke speciális funkciója a vagyonnak, a nem tőkeként működő szellemi érték is vagyon) kiderül, hogy sok területen jelentősebb, a tőkeként működő szellemi érték.

A szellemi vagyon nagyságát egy szorzattal lehet megállapítani: tudás $\times$ tehetség $\times$ erkölcs. Ennek a szorzatnak az első két tagja abszolút szám, mert a tudás és a tehetség is nullánál kezdődik. Eddig a szorzat még pozitív, hozzáteszem, hogy a képzettség hatványozottan annyit ér, amekkora a tehetsége, mert ha a buta ember szorgalmas, kiképzik, lehet két diplomája is, nem megy semmire, és ő is szidja a világot, hogy nem értik meg az ő zsenialitását, a másik meg középiskolát végzett, és milliomos lesz, mert a képességei jók. Ma a világban mindenütt, a tíz vagy tizenkét évet tanuló a társadalmi átlagnak a többszörösét éri, aki meg nem végzi el az alapfokot sem, a társadalom negatív értékét képezi, mert többbe kerül a szociális ellátása, mint amennyit befizet az államkasszába. Tehát eddig nagyon is érthető, hogy a tudás és a tehetség szorozza egymást, egyik növeli a másikat.

A modern társadalomban a legnagyobb érték egy olyan szorzat, amelyik mindig pozitív, igen ám, de a harmadik tényező az erkölcs. Az erkölcs lehet negatív is. Ha a szorzat egyik tagja negatív, akkor a szorzat eredménye is negatív, tehát nincs kártékonyabb társadalmi lény a tehetséges és képzett, de erkölcstelen embernél. Amint már mondtam, a piacgazdaság és a demokrácia csak ott gyökerezett meg, ahol az erkölcs, a szellemi vagyon pozitív. Lássunk két empirikus adatot. Berlinben működik egy tudományos intézet, tizenhét gazdasági, erkölcsi mutatót határoznak meg: a munkafegyelem, a lelkiismeretesség, a szorgalom, a megbízhatóság, a pontosság, az adófizetés, a határidők betartása stb. A tizenhét mutató alapján rangsorolták 70 ország erkölcsi állapotát. Ebben Dánia vezet, a skandináv országok foglalják el az első helyeket, meglepő módon a távol-keleti országokban nem olyan jó a helyzet, mert a szorgalom és tudás szempontjából nagyon jól állnak, ám a gazdasági erkölcs tekintetében Japánnál is látjuk (talán Szingapúr kivétel, ahol rájöttek valamire), ha nem veszik komolyan, az egész nem ér semmit, drasztikus módon kell vigyázni a gazdasági erkölcsre. Az afrikai, az arab országok vannak a rangsor végén, Európában a latin országokat megelőzik a puritán országok. Kimutatják, semmitől sem függ úgy a tőkeáramlás nagysága, mint ettől a mutatótól. Százszázalékos a korreláció, tehát egy társadalom gazdasági erkölcsének milyenségétől függ a tőkeáramlás pozitív egyenlege, vagyis az, hogy mennyivel több tőke jön be, mint ki, és nem függ attól, hogy milyen az adókedvezmény, milyen a kormány ideológiája, a lényeg az erkölcs.

Egy másik, hozzánk közelebb álló példa: a GALLUP intézet három évvel ezelőtt végzett egy felmérést arról, hogy a volt szocialista tábor országaiba mennyi tőke áramlott be. Engem is megdöbentett: ha Ukrajnában az egy lakosra jutó tőkét egynek vesszük, akkor Romániában 12, Magyarországon 60, Észtországban 75. Érezzük a különbséget? A nyersanyagokban gazdag, negyvenmillióos Ukrajna népessége tízszer, területe hússzor nagyobb,

ként megalakult RMKT vállalt szerepet az erdélyi magyar közgazdásztársadalom szakmai integrálására, szakmai képzésére, tudományos bázis kialakítására. A szervezett szakmai tanácskozások, tudományos ülésszakok, tematikus vándorgyűlések, gazdag könyvtárállomány kialakítása, az ötödik éve megjelenő *Közgazdász Fóruma*, szakkönyvek kiadása, kapcsolat kiépítése más országok tudományos intézeteivel és társaságokkal, nemzetközi konferenciákon való részvétel biztosítása mind a társaság tizenkét éves működéséhez kötődik, s szakmai fejlődés lehetőségeként áll a közgazdászaink és a gazdasági kérdések iránt érdeklődők rendelkezésére.

A társaság megalakulásakor jóváhagyott alapszabályzat elfogadható keretet biztosított ugyan a működéshez, azonban a mai igényeknek és helyzetnek új kihívásai egy új alapszabályzat kimunkálását tette szükségessé. Az RMKT 2002. február 9-én tartott Küldöttgyűlése egy majdnem egészében felújított alapszabályzatot fogadott el. Ez a szabályzat kiegészíti a célokat és az azok megoldását szolgáló feladatokat, pontosítja a közgyűlés és a vezetőtestület hatáskörét, nagyobb teret biztosít gazdasági tevékenységre s a jövedelemforrások kihasználására (pl. kiadói tevékenységre), valamint lehetőséget nyit a területi fiókoknak jogi személyként való bejegyzésre és önálló működésre, ha azok óhajtják.

Ez a szabályzat, a közgazdászok intézményépítkezése útján, gazdagabb tevékenységnek nyújt keretet, most már csupán a tagok, a mentorok, a vezetők, az ifjú közgazdászok jó irányultságú nekirugaszkodása kelti bennünk a reményt a szakma jobb jövőképe.

Somai József

mint Észtországé, ahova nyolcszor több tőke megy be, és ezt a közgazdaság-tudomány nem tudja kimutatni, mert nem az észteknél van valami olyan gazdasági ösztönzés, ami miatt ez megy, hanem az észte ember olyan.

Ha már itt tartunk, szeretném egy kicsit erdélyi nyelvre lefordítani: ha Max Weber három-négyszáz évvel ezelőtt élt volna, azt mondta volna, hogy Erdély is protestáns kultúrájú térség, és előtte nyitva áll a nyugati csatlakozás és a nyugatihoz hasonló életszínvonal-emelkedés. Ha viszont ma élne, azt mondaná, hogy Erdély és bizony Románia egésze olyan helyzetben van, hogy nem sok jót tudna jósolni neki. Az erdélyi magyar történelem se hangsúlyozza eléggé, hogy a reformáció Erdélyt sokkal jobban érintette, mint Közép-Európa bármely területét. Ezt azért nem valljuk be, mert a töröknek köszönhetjük, mert ugye a török a németalföldi városoknak volt a szövetségese a katolikus reakcióval szemben. Védőbástya-szerepről beszélünk, holott mi védtük a konzervatív mediterrán, spanyol, habsburg, római katolikus vallást, és a töröknek Erdély volt az egyetlen terület, ahol olyan szövetségest talált, amelyet a németalföldi városok is értékelték. A török tüzéréség ágyúinak 95%-a Németalföldön meg a Rajna környékén készült. Tehát a kereszténység védelme egy humbug a magyar történelemben, mi a katolicizmust védtük – nem a haladó katolicizmust –, a törökkel szemben, amely „pogány” és sok tekintetben elmaradott társadalom volt. De ezzel a protestantizmus győzelmét szolgáltuk, mert ha nincs török, nem győzhet a protestantizmus Északnyugat-Európában. Ezt nem tanítjuk, mert a vallási meg nemzeti romantikánk nem engedi, hogy elmondjuk. Erdély rendelkezett a nyugat-európaivá válás potenciális lehetőségével, és valóban, Bethlen Gábor Erdélye Magyarország előtt járt a társadalmi-polgári fejlődésben, csak aztán etnikai befolyás és egyebek következtében ez a folyamat lassan erodálódott, és most ott vagyunk, ahol vagyunk. Ezt az Erdélyben élők jobban tudhatják, mert a bőrükön érzik.

Azt szeretném még hozzátenni, hogy én itt olyan erkölcsről beszéltem, amely lényegében a protestantizmushoz, a reformációhoz tartozik. Önöknek nagyon világosan kellene látni, hogy akik ezer évvel ezelőtt ortodox keresztények lettek, azok azért lettek ortodox keresztények, mert nem tudtak nyugati keresztények lenni. Most hozzáteszem azt is, hogy nem is lehettek protestánsok, mert nem tudtak protestánsok lenni, most meg a nyugati világ azt akarja, hogy legyenek tőkés kapitalisták meg piacgazdasággal foglalkozók. Az ortodox világban a reformálódó szocializmus jobban működött, mint a liberális piacgazdaság. Aki ezt nem hiszi, a Regátban és Erdélyben is megnézheti. Ukrajnának az egy lakosra jutó jövedelme ma feleannyi, mint tíz éve, és tíz múlva sem lesz egy csöppel sem több, mint most. Mert egy olyan rendszert kényszerítettek rá, amely nem felel meg a kultúrájának. Itt Erdélyben az a rettenetes probléma, hogy az ortodox kultúra van hatalmon. Az előző évszázadokban fordított volt a helyzet, kevesebben voltak a maihoz képest, és nem ők voltak az urak, tehát Erdély lehetett európai. De azt, hogy Romániának nincs felzárkózási esélye, bármilyen kegyetlen is, kötelességemnek érzem kimondani – már elég öreg vagyok ehhez –, Erdély az anyaországhoz képest nagyon le fog maradni. Most is le van maradva, lehet vitatkozni, hogy 50–40 vagy 55%-kal alacsonyabb az életszínvonal. És ez az arány romlani fog.

Azt hiszem, az erdélyi magyarság sorsát még egy szempontból vizsgálni kellene. Nem vizsgálják önök sem, pedig szenvedő alanyai lesznek: Közép-Európából kiirtották azt a két etnikumot, amely fejlettebb volt, mint az átlag közép-európai, ez a zsidó és a német. Németországban, Csehországban, Lengyelországban, Romániában, Szerbiában, mindennütt, ha egy etnikum fejlettebb volt, akkor az államalkotó nemzet ebben látta a legellenesébb állapotot, nem is embert, úgy is bánt vele, mintha állat lett volna. Kitelepítették,

elűzték, vagy örültek, hogy pénzért eladhatták. De hogy mit vesztek vele, arról fogalmuk sincs, és ezt az erdélyi magyarság sem tudatosítja kellőképpen, holott az ő helyzete volna alapvetően más, ha itt volna az az erős zsidóság és szászság, ahogyan volt a háború előtt.

Arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy az erdélyiek történelmi kutyaszorítóban vannak. Életszükséglet, hogy tárgyilagosan felmérjenek dolgokat, mert fel lehetnek készülve arra, hogy a legnagyobb bűn nem az lesz, hogy magyarok, hanem az, hogy jobban boldogulnak, mint a románok. Mi a zsidókat meg a svábokat ezért üldöztük. Egy somogyi faluban nőttem föl. Ott a svábot alacsonyabb rendű lényként kezelték, mert szorgalmas, tiszta, nem a kocsmában költi el a jövedelmét, mert nem olyan volt, mint az igazi magyar ember. A zsidók meg boldogultak, egyetemre jártak, meggazdagodtak. Ezek voltak a kártékonyak, és kiirtottuk őket, valljuk be, mert azért Magyarország sem volt ennyire nemzetállam. Ne legyen büszke egy ország arra, hogy nemzetállam lesz, csak buta meg szegény, sokkal jobb, hogy sem Svájc, sem Belgium nem mondhatja, hogy nemzetállam, csak gazdag.

Sokat beszéltem arról, hogy a társadalom elvesztette a svábokat-szászokat és a zsidókat, akik húzóerőt jelentettek. Önök, erdélyiek tudják, hogy mit jelentettek itt. Az évszázadok másképp néztek volna ki, ha nincsenek Erdélyben szászok, és nincs olyan gazdasági és politikai befolyásuk, amilyen volt. A magyar társadalomról Ady Endre száz évvel ezelőtt azt mondta, hogy ezeréves társadalom, Szent István alapította nyugati keresztény államát, és annak állami, közigazgatási, egyházi szervezetét, de ez a társadalom csak földesurakból és jobbágyokból állt. Viszont nyugat-európai társadalom csak az lehet, amelyiknek erős polgársága van. Visszagondolhatunk arra, és ez Erdélyre még jobban érvényes, mint Magyarországra, hogy az a kevés népi elem, amely a XIX. század közepe után tanult, diplomát szerzett, mind humán pályára ment, papnak, pedagógusnak, állami tisztviselőnek, tehát állami alkalmazott lett. Csakhogy a polgár az, aki anyagilag független az államtól. Tisztviselő is lehet anyagilag független, de nagyon okosnak kell lennie, és kevésbé karrieristának, mert a karrierista tisztviselő kénytelen eladni magát. A pártfunkcionárius nem polgár, mert elkötelezi magát; valamikor az volt polgár, akinek ipara meg tőkéje volt ahhoz, hogy gazdaságilag önálló legyen. Ma, akinek fejében van elég tudás, ha alkalmazott is, polgár, mert a fizetéséhez képest mindig nagyúr.

A modern világban a jó munkaerő erőpozícióban van a rossz munkaerőhöz képest. A magyar társadalom ilyen társadalom volt Trianon után is egészen 1945-ig. Ekkor két dolognak köszönhetően átalakult, mind a kettő a politikai szándékával szemben, mert a bolsevik rendszer, a sztálinizmus meg annak későbbi formája, janicsárokat akart nevelni magának, ezért az

értelmiségi-polgári réteget kizárta az egyetemről. Meg akarta szüntetni a polgárságot, és beíratta a munkás-paraszt gyerekeket a főiskolára. Igen ám, de kiderült, hogy nem janicsárok lesznek, hanem '56-osok, '90-esek, tehát végre kialakult előbb Magyarországon, majd Erdélyben. Ady erre külön utalt, Erdélynek mindig volt polgársága modern értelemben, az anyaországnak nem volt. Például Debrecennek nem volt, Nagyváradot és Debrecent tudjuk, miként hasonlította össze: az egyik Párizs, a másik meg Bugac, Hortobágy. Létrejött tehát ezer év után először a magyar társadalomnak egy nagyon széles, erős magyar etnikumú reálértelmisége. A másik dolog, hogy a magyar nép nem tudott kereskedni, üzletelni. Ezt a szegény székely előbb megtanulta a maga szegényes eszközeivel, de a jó földeken élő magyar a szántás-vetésből, disznó- és marhatarásból megélt, autarchiára rendezkedett be, és nem akart pénzzel bánni meg kereskedni. Az úr meg pláne nem.

A szocializmusban Magyarországon azt akarták, hogy mindenki nagyüzemben dolgozzon, és mi lett belőle a 70-es évek közepén? Mindenki családi házat épített, és maszekolt. Tehát a magyar társadalom a 70-es évek után a világtörténelemben példátlan mértékben beiratkozott a vállalkozások óvodájába. Elemi iskolának nem merem nevezni, mert ugye mellette volt a háztáji, zöltséget termelt, fóliázott, elkezdett vállalkozni. Ennek köszönhetően, amikor a szabad demokrata gazdasági liberalizáció fölszámolt másfél millió munkahelyet, egymillió ember kezdett el vállalkozni. Minden szakértelem, tudás és tőkeellátottság nélkül. Ma a magyar társadalomban a családok 40%-ában jelen van a vállalkozás. Az EU-országokban ez nem lépi túl a 20%-ot. Hogy kiből lesz jó vállalkozó, azt csak az tudja megmondani, aki kétszer kipróbálta, és belebukott. Mert mindenki azt hiszi, hogy ért a futballhoz vagy a politikához, de csak addig, amíg rá nem bízzák. Ha rábízzák, kiderül, hogy nem ért ezekhez. A vállalkozásra ugyanez igaz. A vállalkozásra is születni kell, sok olyan tulajdonságra van szükség, amivel nem mindenki rendelkezik. A magyar társadalomban annak ellenére, hogy a szocialista rendszer fel akarta számolni a polgárosodást, kialakult egy óriási vállalkozói réteg, amely ma tönkreteszi az erkölcsünket, mert ennyi vállalkozó csak úgy él meg, ha feketézik, korrupt. A harmadik: a magyar oktatási rendszer, és ez bizonyos mértékig Erdélyben is igaz, az UNESCO felmérése szerint soha nem előzte meg nyugat-európai ország Magyarországot a középiskolai végzettség felkészültségét tekintve. Matematikában világsők vagyunk, csak a távol-keleti országok és a közép-kelet-európai országok rúghatnak mellettünk labdába. Ez ezerszer fontosabb annál, hogy hány olimpiai érmet nyerünk. A diákolimpiákon egymillió lakosra hatszor annyi díjat nyerünk, mint bármelyik EU-ország, ezt nem mondjuk, pedig erre kellene büszkék lennünk.

Globalizáció – konkoly vagy búza?*

BARANYI ÁRPÁD

„Olyan felelősségek kötelezik elsősorban a gazdagabbakat, amelyeknek egyes részelemeit az emberi és természetfeletti testvériség elve fogja egységbe (...) elő kell segíteni a mindenki számára emberibb együttélést, és ez azt jelenti, hogy minden ember és nemzet ad és kap anélkül, hogy az egyik fél haladása akadályozná a másik fejlődését. Ez a probléma azért rendkívül komoly, mert megoldásától az egész emberiség civilizációjának jövője függ.”

A fenti idézet VI. Pál pápa A népek fejlődése (Populorum progressio) kezdetű, 1967-ben íródott körleveléből származik. Talán sohasem volt még ennyire időszzerű e gondolat az emberiség jövőjéről, mint ma, a globalizáció korszakában. Világunkat egyre inkább jellemzi kevesek jóléte és sokak szegénysége, kiszolgáltatott helyzete. Bizonyos tekintetben már megvalósult a „hús a nyolcvanhoz” társadalma. Ma már „a világ népességének egyhatoda termeli meg, illetve nyújtja a világ áruinak és szolgáltatásainak 78%-át, továbbá ők kapják meg a világ jövedelmének 78%-át – átlagosan napi 70 dollárt. A világ népességének a legszegényebb 61 országban élő háromötöde a világ jövedelmének 6 százalékát kapja meg – napi 2 dollárnál kevesebbet (...) A magas jövedelmű országokban 1000 gyerek közül 7 hal meg öt éves kora előtt, az alacsony jövedelmű országokban több mint 90.”¹ A másik óriási szakadék az egyéni jövedelmek között tátong. Itt nem országok közti különbségekről van szó, hanem arról, hogy a társadalom kiemelkedő jövedelmű tagjai – a nemzetek „fölötti” (transznacionális) vállalatok menedzserei, vezető politikusok, bankvezérek, tőzdespekulánsok és médiacézárok – értékrendjükben és társas kapcsolataikban inkább saját jövedelmi csoportjukhoz, semmint valamely ország közösségéhez kötődnek. Ezek az emberek azonos gazdasági nyelvet beszélnek, és egyformán távol állnak a hétköznapi emberek világától. A

globalizációnak, valamint ideológiájának, a neoliberalizmusnak² elterjedése közvetve létrehozta a globális elitet is, amely a tömegek fölött áll, és alapvetően meghatározza annak életlehetőségeit.

A globalizáció fogalmának meghatározása nem egyszerű feladat: ahányan beszélnek róla, annyiféle értelmezés létezik. Könnyen vissza is lehet élni ezzel a szóval: azok, akik csupa előnyös tulajdonsággal ruházzák föl a globalizációt, hamar ráaggatják az „elvakult”, „fundamentalista”, „haladásellenes” jelzőket azokra, akik a folyamat árnyoldalait (is) hangsúlyozzák. A globalizáció során a piac megszabadul az állami kötöttségektől, a nemzeti határok pedig megszűnnek. A folyamat előnyeiként az alábbiakat szokás említeni:³

- szabaddá válik a tőke és az áruk áramlása az országok között,
- mindez ösztönzi a versenyt, nő a hatékonyság,
- csökkennek a fogyasztói árak,
- nő a fogyasztók választási szabadsága,
- munkahelyek jönnek létre,
- fokozódik a gazdasági növekedés.

A fenti felsorolás azt sugallja, hogy a globalizáció eredményeképpen mindenki jól jár. Ezzel szemben a korábban idézett számok nem ezt mutatják. A 2002. január 30. és február 4. között Porto Alegreben (Brazília), mintegy tizenötezer résztvevővel megrendezett Szociális Világforum⁴ egyik vitairata pedig így ír: „[a globalizáció] gazdasági folyamat politikai, katonai és kulturális támogatással. A tőkefelhalmozás neoliberalis fázisának új foka, amely a hetvenes évek közepén kezdődött azzal, amit washingtoni konszenzusnak nevezünk. Ha megvizsgáljuk a jelenlegi gazdasági globalizáció fő eszközeit, a következőket látjuk. Elsőként: a termelési és elosztási folyamatok olyan módon integrálódnak, hogy nem veszik tudomásul a nemzeti határokat. Ugyanígy, a termelés, az elosztás és a kommunikáció csökkenő számú nagyvállalat kezében összpontosul. A pénzügyi tőke túlsúlya érvényesül... Soha nem volt ennyi szegény, soha nem létezett ekkora társadalmi egyenlőtlenség. A rövid távú profit érdekében felhasznált tartalékok környezetvédelmi katasztrófát eredményeznek mind a légkör,

*Az Altern-csoport 2001. június 15–16–17-én Máriapócson megrendezett konferenciáján tartott előadás átdolgozott változata.

¹ <http://worldbank.org/data/wdi2000/woldview.html>

² A neoliberalizmus (vagy libertarianizmus) a piac mindenhatóságát hirdeti. Képviselői követelik a piacnak minden kötöttségtől való megszabadítását, valamint az állam kivonulását a gazdaságból (kivéve néhány területet, mint például a közrend védelme). A neoliberalizmus szerint a piac és a szabad kereskedelem mindezek fölötti értékek, amelyeket nem lehet megkérdőjelezni. Ezen ideológia elfogadásának következménye, hogy a Világkereskedelmi Szervezet (World Trade Organization, WTO) belül igen nehéz a szabad kereskedelemmel szemben más (például nemzeti, kisközösségi, környezetvédelmi, kulturális) értékekre vagy érdekekre hivatkozni. A neoliberalis gazdaságpolitika eszközei a piaci liberalizáció, a dereguláció és a privatizáció.

³ David C. Korten (1996): Tőkés társaságok világalma; Kapu Kiadó; 80. o.

⁴ A 2002-ben már másodszor megrendezett Szociális Világforum a Világ gazdasági Fórummal szembeni tiltakozásként jött létre. Ez utóbbit minden év januárjában a svájci Davosban tartják vezető politikai és gazdasági vezetők részvételével.

mind a természeti javak kimerítése terén.”

Jelen tanulmányban – a folyamat gazdasági összetevőire összpontosítva – globalizáción az áruk, a pénz és az információk egyre akadálytalanabb mozgását értjük a Föld egyes⁵ térségei között, aminek során az egyes országok – és főként vállalatok – egyre több szállal kapcsolódnak össze; a világ egyik végében zajló eseményekről pillanatok alatt értesülnek a bolygó másik felén élők; a különböző kultúrák és életformák pedig sok tekintetben hasonlónak, egyneművé válnak. Úgy tűnik, ez a folyamat sok tekintetben nem az egész emberiség javát szolgálja, hanem – a játékelmélet nyelvén szólva – zéróösszegű játszmaról van szó, amelyben az egyik fél nyeresége egyenlő a másik veszteségével. A mottóban idézett körlevél szellemében fogalmazva: bizonyos társadalmi csoportok haladása akadályozza a többiek fejlődését.

Gyakorta elhangzik a kijelentés: a globalizáció semleges folyamat, se nem helyes, se nem rossz vagy káros. „A tigris sem ítéltetjük el azért, mert öl. Neki ez a természete, és ez se nem jó, se nem rossz” – hangzott el Magyarország egyik korábbi pénzügyminisztere szájából egy-két évvel ezelőtt, amikor a globalizáció semlegességét ecsetelte. Nézetem szerint ahhoz, hogy a globalizációról árnyalt képet kapjunk, két kérdést kell megvizsgálnunk. Az első kérdés: természetes folyamatról van-e szó? Ha igen, nincs értelme a „helyes-e?” kérdést föltenni, hiszen a természeti jelenségek (például vulkánkitörés, földrengés) fizikai törvények, nem pedig emberi döntések alapján következnek be. A második kérdés: az emberiségen belül mekkora részarányt képvisel az a csoport, amelynek érdeke a globalizációs folyamat előrehaladása? Igen sok jel mutat arra, hogy a folyamat elsősorban egy szűk csoport érdekeit szolgálja a többség rovására, ekkor pedig a globalizációnak kedvezőtlen erkölcsi megítélést kell kapnia (főltéve, hogy az értékelő számára a nagyobb közösség jóléte fontosabb, mint a szűk csoportérdekek).

Muzslay István S.J. a gazdasági folyamatokkal kapcsolatban a következőket írja:⁶ „Korunk egyik súlyos tévedése az a felfogás, hogy a közgazdaság az életünk olyan adottsága, amellyel szemben tehetetlenek vagyunk, hogy a gazdaság a saját mechanizmusainak, kérlelhetetlen törvényeinek alávetett folyamat. A közgazdaság nem fizikai törvények által irányított gépezet; a társadalmi és gazdasági rend megteremtője nem a piac ármechanizmusa, hanem az emberi értelem és akarat. ... A gazdasági törvények valójában törvény-

szerűségek, és nem azonosíthatók a természettudományok törvényeivel. ... A természettörvények abszolút kötöttséget jelentenek, amíg a gazdasági törvényszerűségek csak viszonylagosak.” Világos tehát, hogy az ember, mint szabad akarattal rendelkező lény, nem determinált, sorsát nem személtelen történelmi erők alakítják. A globalizáció társadalmi folyamat, ennél fogva egyes emberek és főként a közösségek beleszólhatnak abba, milyenek legyenek a folyamat meghatározó jellemzői. Hogy ezzel milyen sokan tisztában vannak, mutatják az elmúlt évek Seattle-lel kezdődő, majd Genován és Prágán át folytatódó globalizációellenes tüntetései, a gomba módra szaporodó, a globalizációt bíráló rendezvények vagy más oldalról a New York-i Világkereskedelmi Központ elleni szörnyű terrortámadás.

A globalizációval kapcsolatban David C. Korten Muzslayéval megegyező álláspontot képvisel a Tőkés társaságok világalma című könyvében:⁷ „A gazdasági globalizáció az az alap, amelyen az újfajta, tőkés gyarmatosító birodalmak fölépülnek. A tőkés libertariánizmus hívei azzal érvelnek, hogy a gazdasági globalizáció folyamata megváltoztathatatlan történelmi erők hatása nyomán halad előre, és hogy nem marad más választásunk, mint hogy alkalmazkodjunk a helyzethez, és megtanuljunk versenyezni felebarátainkkal. Ez szemérmetlen hazugság, amely szemrebbenés nélkül tagadja a [világ leggazdagabbjainak] jól szervezett, nagyvonalúan pénzelt és célra törő erőfeszítéseit, melyekkel a nemzetgazdaságok szétzüllesztésére és egy globális piac intézményeinek kiépítésére törekszenek. ... A pénzügyi sajtó írásainak értelmezése, valamint a globalizáció építészeteinek tanulmányai alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a világméretben ábrándozók [ti. a globalizációt elősegítő vállalati vezetők és politikusok – B. Á.] eszményi világa így jellemezhető:

„A világ pénzállományát, technológiáját és piacait világméretű tőkés társaságok ellenőrzik és irányítják.

„Közös fogyasztói kultúra egyesíti az embereket az anyagi boldogulás közös keresésében.

„Tökéletes világméretű verseny van a munkások és a települések között, hogy szolgálataikat [sic!] a legelőnyösebb feltetelekkel ajánlják fel a befektetőknek.

„A tőkés társaságok kizárólag a nyereségességet szem előtt tartva szabadon cselekedhetnek, a nemzeti, illetve helyi következmények figyelembevétele nélkül.

⁵ Nem minden térségről van szó, Afrika nagy része ugyanis e folyamatok számára nem létezik.

⁶ Muzslay István (1995): *Gazdaság és erkölcs*; Márton Áron Kiadó; 9–10., 143. o.

⁷ David C. Korten (1996): *Tőkés társaságok világalma*; Kapu Kiadó; 143., 159. o.

„Mind az egyéni, mind a vállalati kapcsolatokat teljes mértékben csak a piac határozza meg.

„Nincs lojalitás sem helyhez, sem közösséghez.”

Amint korábban említettük, közkeletű álláspont, hogy a globalizáció pusztán gazdasági jellegű folyamat, amelynek főbb jellemzői: a tőke, az áruk, a technológia, az információk szabad áramlása; a „minden mindennel összefügg” típusú világgazdaság kialakulása; a verseny és a hatékony termelés általánossá válása. Manapság a nemzetközi kereskedelem körülbelül kétszer olyan gyorsan nő, mint a világgazdaság egésze. A pénzpiacokon mozgó pénztömeg több mint negyvenszerese az évente előállított áruk és szolgáltatások értékének. A világ kétszáz legnagyobb cége felelős a világgazdasági tevékenység körülbelül harminc százalékáért. Ezek a vállalatok azonban a munkaerőnek kevesebb mint egy százalékát alkalmazzák. A nyugati (északi) országok technikai fölénye a világ más részeivel szemben egyre nyomasztóbbá válik. Ám még ezen államok erejéhez képest is gyorsabban növekszik a tőkés társaságok hatalma. A termelővállalatokat pedig egyre inkább kezében tartja a pénzvilág. Korten szerint „A jelenlegi kapitalizmus lényege (...) több mint egy gazdag kiváltságos csoport többség fölötti uralma, illetve hogy a többséget e csoport kizsákmányolja. (...) A világ legnagyobb hatalommal rendelkező intézménye a globális pénzügyi rendszer, amely világméretű pénzügyi kaszinóként működik. E játéktér alkalmazottai arctalan bankárok, portfóliómenedzserek, fedezeti befektetési alapokkal foglalkozó spekulánsok, [Ezek] tetteik következményeiért nem számoltathatók el, ezért a valuta- és részvényárfolyamok mozgását vad spirálókba hajszolják, amelyeknek semmi közük bármifajta gazdasági valósághoz, hiszen világszerte több mint kétbillió dollárt mozgatnak meg naponta a gyors nyereség és a biztos menedék reményében. Teljes nemtörődomséggel teremtik meg, illetve kergetik összeomlásba a nemzetgazdaságokat, adják-veszik a vállalatokat, alkalmazzák és rúgják ki a vállalatvezetőket – mivel a saját érdekeik szolgáltatásban túszként tartják markukban a legbefolyásosabb politikusokat és vállalatvezetőket.”⁸

A globalizáció alapvető eszközei, a szabadkereskedelmi egyezmények lebontják a nemzetállamokat védő falakat, a nemzetek „fölötti” (transznacionális) vállalatok, vállalatbi-

rodalmak pedig egyre erőteljesebb szerepet játszanak a világ gazdasági és politikai döntéseiben. Bár közvetlenül nem összevethető mennyiségeket vesz figyelembe (azaz csupán a gazdasági aktivitás nagyságrendjeit érzékelteti), mégis érdemes emlékeztetnünk a következő összehasonlításra: a vállalatok éves eladását és az országok éves bruttó hazai termékét (GDP) tekintve a világ száz legnagyobb gazdasága között ötvenegy vállalatot és negyvenkilenc országot találunk. Ha egy transznacionális vállalat betelepül egy országba, semmi biztosíték arra, hogy a létrehozott új munkahelyek emberhez méltó körülményeket jelentenek, illetve hogy a vállalat nem áll tovább, mihelyt más országban kedvezőbb feltételeket talál.

A nemzetállamok döntési hatásköre a vállalatok erősödésével párhuzamosan egyre szűkül, az államok egyre kevésbé meghatározó szereplők a gazdaság és a politika területén. Bevett gyakorlat, hogy a vállalatok külföldi adóparadicsomokban könyvelik el nyereségük jelentős részét (az amerikai multinacionális vállalatok nettó nyereségének például 31%-át). Ha a vállalatok nem adóznak, akkor az állami közfeladatok ellátását – forráshiány miatt – vissza kell fogni, illetve a költségek fedezése érdekében meg kell növelni a személyi jövedelemadókat. Mindenki tisztában van a vázolt körülményekkel, és ma már az országokat egymás ellen „pályáztatják” a transznacionális vállalatok, azt várva, ki ad nagyobb kedvezményeket. Ördögi kör alakul ki, amelyben a kormányok valós hatalmukat és önállóságukat feláldozzák a globalizáció oltárán, az állami hatalom és döntési jogkör szűkülése miatti problémák orvoslására azonban egyre kevesebb eszköz áll a rendelkezésükre. A gondok megoldására javasolt recept szerint ilyenkor még inkább növelni kell a piac működési körét (az állam rovására), ami csak fokozza a problémákat. Egyértelmű tehát, hogy a globalizáció nem pusztán gazdasági folyamat, hanem alapvető társadalmi és politikai következményekkel jár: megnyirbált szociális kiadások, elszegényedő tömegek, a globalizáció vesztesei körében növekvő elégedetlenség jelzik útját.

Ma már egyre szélesebb körben terjed az a nézet, amely szerint a jelenlegi globális gazdasági rendszer sem társadalmi, sem környezetvédelmi szempontból nem fenntartható, továbbá hogy a jelenlegi neoliberális gazdasági beren-

⁸ David C. Korten: *Élet a tőke uralma után*; II. évfolyam, 3. szám, 1998. Ősz; 5. o.

¹⁰ Az Altern-csoport: *Kik vagyunk, és mi a célunk?* in: Kovász, III. évfolyam, 4. szám, 1999. Tél; 214. o.

dezkedéssel szemben létezik alternatíva. Az Altern-csoport az alábbi módon foglalta össze a két rendszer különbségeit, egyben megfogalmazva egy emberhez méltó alternatíva alapelveit is:⁹

men kívül hagyni a tőke és az áruk szabad áramlásának lehetséges veszteseit. A versenynek erkölcsi keretei is vannak, mivel a gazdaság van az emberért, nem pedig fordítva. Nem

Az uralkodó szemlélet	Az Altern-csoport szemlélete
Az ember van a gazdaságért.	A gazdaság van az emberért.
A fő gazdasági cél a növekedés.	A fő gazdasági cél a közjó szolgálata.
A pénzügyi kategóriák használata az élet minden területén	A pénzügyi kategóriák visszaszorítása a gazdaság területére.
Korlátlan (minden területre kiterjedő) és erőltetett (szűk gazdasági érdekcsoportok nyomására kialakuló) globalizáció.	Szelektív (csak bizonyos területekre kiterjedő) és szerves (alulról építkező és kezdeményezett) nemzetek közötti együttműködés.
Atomizált és kiszolgáltatott helyzetű munkaerő	A helyi közösségek és a helyi munkaerő elsődlegessége.
A munka világában az ember erőforrás.	Az ember nem kezelhető eszközként.
A vállalatbirodalmak uralma	Sok kis szereplőből álló piacgazdaság.
A versenynek csak jogi keretei vannak.	A versenynek erkölcsi keretei is vannak.
Versengés (szociáldarwinizmus)	Együttműködés és szolidaritás.
Szabad verseny és szabad kereskedelem (free trade)	Tisztességes és méltányos verseny (fair trade).
Ha valami technikailag lehetséges, akkor valósítsuk meg!	A technikai fejlesztés irányának és alkalmazásának erkölcsi keretei vannak.
Az etikus magatartás akkor elfogadható és kívánatos, ha jövedelmező.	Az etikus magatartás nem a cselekedet gazdasági hasznától függ.
Emberkép: homo oeconomicus	Emberkép: homo moralis.
Világnézet: materializmus és ateizmus, pénzimádat (moneyteizmus)	Világnézet: nyitottság a természetfelettre, vallásosság (monoteizmus).
Erkölcsi relativizmus	Biztos, időtálló értékek.
Az alapvető erkölcsi normák létét elhallgató semleges államra van szükség.	Az alapvető erkölcsi normák létre figyelmeztető korrekt államra van szükség.
Tudathasadásos értékrend (munkahelyi és magánéleti normák eltérése)	Integrált értékrend (munkahelyi és magánéleti normák egysége).
Egyéni cselekedetekből levezetett és kialakított világszemlélet	Világnézeti meggyőződésből fakadó egyéni cselekedetek

A fentiekből kitűnik, hogy a globális gazdasági rendszerrel kapcsolatos problémák pusztán gazdasági eszközökkel nem oldhatók meg. Radikális fordulat szükséges az emberről és a gazdaságról alkotott képünkben, erkölcsi hozzáállásunkban, valamint közösségi kapcsolatainkban. Szükséges például azon nézet széles körű elfogadása, hogy az ember nem kezelhető eszközként: bár a „kapitalizmus” elnevezés mást sugall, a tőke semmilyen körülmények között nem helyezhető az ember fölé. Erkölcsileg megengedhetetlen fölálldozni az embert az „emberiségért”. Amikor a szabad piac megteremtéséről esik szó, sohasem szabad figyel-

lehet kizárólag a verseny fokozására mint legfőbb értékre hivatkozni, miközben a versenyre képtelenek kiszorulnak a gazdasági életből. Csak bizonyos területekre kiterjedő és alulról építkező, nemzetek közötti együttműködés lehet egészséges, a korlátlan globalizáció összességében inkább károsnak, mint hasznosnak tűnik.

Mi lehet azonban az, aminek globálissá válása üdvözlendő? Elsősorban egy megfelelő értékrend, amely kellőképpen hangsúlyozza a személy méltóságát, továbbá az emberek, a helyi közösségek, a nemzetek közötti szolidaritást és szubszidiaritást. A szubszidiaritásról így ír a Quadragesimo

anno kezdetű pápai enciklika: „A társadalomelmélet szilárd és örökérvényű elve az a rendkívülien fontos alapelv, amelyet sem megcáfolni, sem megváltoztatni nem lehetséges; ez így szól: amit az egyes egyének saját erejükből és képességeik révén meg tudnak valósítani, azt a hatáskörükből kivenni és a közösségre bízni tilos; éppígy mindazt, amit egy kisebb és alacsonyabb szinten szerveződött közösség képes végrehajtani és ellátni, egy nagyobb és magasabb szinten szerveződött társulásra áthárítani jogszerűtlenség és egyúttal súlyos bűn, a társadalom helyes rendjének felforgatása, mivel minden társadalmi tevékenység lényegénél és benne rejlő erejénél fogva segíteni – szubszidiálni – köteles a társadalmi egész egyes részeit, ellenben soha nem szabad bomlasztania vagy bekebeleznie azokat.”¹⁰ Nem szükséges különösképpen ecsetelnünk, hogy ez az elv gyökeres ellentétben áll a neoliberális gazdaságpolitikával, amely a gyermekneveléstől a kultúráig mindent piaci szolgáltatássá akar átalakítani, az emberek és közösségeik fölötti rendelkezési jogot pedig egy viszonylag kisszámú tőkés társaságra akarja átruházni. A személy méltóságát, a szolidaritást és a szubszidiaritást mint társadalomszervezési alapelveket képviselik a történelmi keresztény felekezetek, amelyek jó értelemben vett globális szervezetek. Jótékony hatású lehet a civil mozgalmak globális összefogása is a kommunikáció új, globális eszközeinek felhasználásával (elektronikus levelezés; internet). Erre adott példát 1998-ban a civil mozgalmak közös föllépése a Multilaterális Befektetési Egyezmény (Multilateral Agreement on Investment, MAI) tervezete ellen. A MAI a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organization for Economic Co-operation and Development, OECD) tagországaiban többek között korlátozta volna a külföldi befektetések feltételekhez kötését, továbbá megtiltotta volna, hogy a kormányok akadályozzák a nyereség átutalását valamely másik országba. A nemzeti kormányok érdekellentétei mellett valószínűleg a civil moz-

galmak közös föllépése is szerepet játszott abban, hogy a MAI aláírása – legalábbis egy időre – megghiúsult. A nemzetközi civil mozgalom fokozódó erejét és összefogását mutatja a korábban említett, Porto Allegrében megrendezett Szociális Világforum, valamint az elmúlt évek hatalmas létszámú globalizációellenes tüntetései.¹¹

A globalizációval kapcsolatban felelősen gondolkodó emberek lehetőségei, feladatai az alábbiakban foglalhatók össze.

„A globalizáció kereteinek megtöltése megfelelő tartalommal, másfajta „lelkiséggel”, amely a szabadság mellett a testvériséget is komolyan veszi. Ekkor van rá esély, hogy a folyamatban a „konkoly” mellett egyre több legyen a „búza”.

„Az egyén immunitásának megerősítése, megerősítése a neoliberális ideológiával szemben. Értékközpontú nevelésre van szükség, amelynek alapja a család.

„A helyi és nemzeti közösségek önrendelkezésének, immunitásának megerősítése: lehetőség szerint helyi erőforrások, helyi megoldások alkalmazása; a lokális és regionális autonómia, illetve együttműködés erősítése.

„Alapvető nemzetközi jogi normák megfogalmazása a vállalatok, pénzintézetek számára (például szociális és környezetvédelmi előírások beépítése a szabadkereskedelmi egyezményekbe).

„A nemzetek „fölötti” szervezetek ellenőrzésének és elszámoltathatóságának megerősítése.

Ha a mottóban idézett pápai körlevél ma íródna, bizonyára nemcsak az emberek és a nemzetek közti érdekeltek, hanem az emberek, országok, illetve a tőkés társaságok érdekütközései is belekerülnének. A globalizáció káros hatásai, a gazdasági, politikai, katonai, kulturális – és bizonyos értelemben vallási – gyarmatosítás ellen föl kell lépünk, de nem az erőszak eszközeivel. A szükséges változás szellemi gyökerű – a változtatást pedig önmagunkon kell kezdenünk.

¹⁰ XI. Pius pápa: Quadregesimo anno kezdetű enciklikája in: Tomka Miklós – Goják János (szerk.): Az Egyház társadalmi tanítása (é. n.), 81. o.

¹¹ Természetesen csakis a civilmozgalmak erőszakmentes fellépése fogadható el; elutasítandó minden olyan – csupán szélsőséges csoportok által végrehajtott – erőszakos akció, amely ostromlott erőddé változtatja a városokat (lásd Seattle, Genova, Göteborg stb.).

Gondolatok a környezetvédelemről

M Ó C S Y I L D I K Ó

A környezet az élő szervezeteket körülvevő fizikai, kémiai, biológiai és társadalmi körülmények összessége. Az ember környezete az a része a világnak, amelyben él, és közösségének élete zajlik, azaz a tág értelemben vett élővilág tere. A bennünket övező környezet több szempontból csoportosítható, úgymint:

- eredete szerint van természetes környezet (amelynek elemei a talaj, a víz, a levegő, ember, állat, növény és mikroorganizmusok) és mesterséges vagy művi, az ember által létrehozott környezet;

- a hely behatárolása szerint van külső és belső környezet; a külső környezet magában foglalja a lakóterületeket, az ipartelepeket, a mezőgazdasági településeket és a közlekedési útvonalakat, míg a belső környezet alatt a lakások, az óvodák, az iskolák, a munkahelyek, középületek, bányák és barlangok belső terét értjük;

- közigazgatási szempontból van vidéki és városi környezet.

A természetes és a mesterséges környezet alkotóelemei egymással szoros összefüggésben vannak, befolyásolják egymást, s ennek következtében az egyes elemekben létrejött változás kihat a többi elemre is, ami végső soron az élővilág életkörülményeinek megváltozásához vezethet. A mesterséges környezetnek kialakítása a természeti környezet rovására történt és, sajnos, történik ma is.

Az utolsó 100 évben a Föld lakosainak száma háromszorosára, az energiafogyasztás harmincszorosára, az ipari termelés ötvenszeresére növekedett, és ez a növekedés szükségszerűen változásokat hozott létre a környezet állapotában. A Világbank 1992-es jelentése szerint 1990 és 2030 között a Föld lakóinak száma 3,7 milliárddal nő (ami majdnem 8 milliárdot jelent), az élelmiszerigény megduplázódik, az ipari termelés és az energia felhasználása háromszorosára emelkedik.

A középkorban azt az elvet vallották, hogy a Föld kimeríthetetlen asszimilációs potenciával rendelkezik. Abban az időben a falvak lakossága, az évszázados tapasztalatok alapján, tudta, hogyan hasznosítsa a szántóföldet, a rétet, a legelőt, az erdőt, hogy ezek termelő képessége, a család eltartásán túl, gazdaságos, jövedelmező legyen. A falvakban nem keletkeztek környezetkárosító hulladékok, mert gondosan, mai szóval élve szelektálva hasznosították azokat. A mai falvokról ugyanez nem mondható el. A nagyüzemű gazdaságok kialakulása, az állattenyésztés és a nö-

vénytermesztés szétválása a hulladékanyagok felhalmozódását eredményezte. A középkori városokra az „anyagforgalom” volt jellemző, és legnagyobb mértékben a hulladékok felhasználása biztosította a szerves anyagok természetes körforgását. Abban az időben a városok és a mezőgazdaságilag művelt területek között nem létezett kiegyensúlyozott környezeti egység. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy a városban keletkezett szilárd hulladékok okoztak problémát.

A XIX. században az ipari termelés melléktermékeként jelennek meg a szilárd, gáznemű és cseppfolyós környezetszennyező anyagok. Leedsben, Manchesterben és Nottinghamban (Anglia) 1873–1875 között, Európában elsőként szerelnek fel szemétegető műveket. Világméretben a környezetet szennyező anyagok problémáját nem tudták megoldani.

Századunk második felében, az iparosodás, gazdasági és technológiai okokból, nem mindig környezetkímélő, ami a természetes környezet megváltozásához vezetett. Ma már tudjuk, hogy a Föld „elnyelő” képessége véges. A szintetikus vegyületek és a radioaktív anyagok széles körű alkalmazása, a nukleáris energia felhasználása, a gépjárművek számának rohamos növekedése, valamint az ipari és háztartási melléktermékek gondatlan kezelése maga után vonja a környezet elszennyeződését. A levegő és a vizek elszennyeződése, a termőföldek hatékonyságának romlása, az erdők pusztulása és pusztítása tényekké váltak, és ugyanakkor a népességnövekedés maga után vonta az egyes népcsoportok alultápláltságát, a meg nem újítható és az újra nem termelhető erőforrások kimerülésének veszélyét. A nagymértékben igénybe vett természeti környezet nem volt képes megújítani önmagát. A megváltozott környezet az élőszervezetekben, emberiben, állatiban és növényiben egyaránt érezteti hatását. Ez a hatás legtöbbször nem kívánatos, egészségkárosodást, fajok degenerálódását, sőt eltűnését eredményezheti. Naponta kb. 140 állat- és növényfaj tűnik el; a rákos megbetegedések számának növekedése, a légúti és az allergiás megbetegedésekért is legnagyobb részben a szennyezett környezet okolható. A környezetben végbement negatív változásokra, a visszafordíthatatlan folyamatokra csak nagyon későn figyeltek fel, és ezért szorul ma a környezetvédelemre.

A különböző tudományterületek kutatói figyeltek fel a természetes környezet megváltozásának veszélyére, ami a környezetvédelem mint szakma kialakulását eredményezte. Dániában, már a XIX. században, népőiskola keretében, oktattak környezetvédelmet, s innen terjedt el, a skandináv államokban, majd

Európában és az észak-amerikai kontinensen. Elsőknek a biológusok, az ökológusok, majd később a kémikusok és a fizikusok kezdték kutatni a szennyezőkörnyezet megtisztításának módszereit és a lehetőséget az eredeti állapot visszaállítására.

Ma már egyetlen tudományág sem mentes a környezeti problémáktól, így a biológia, az ökológia, a kémia, a fizika, orvostudomány, az energetika, a mezőgazdaság, a jog, a szociológia s végül, de nem utolsósorban a közgazdaságtan sem. A környezettudományokra, a környezetvédelemre legjellemzőbb a tudományközi tulajdonsága, a szakmák egymásba fonódása. Nem beszélhetünk sem energiatakarékosságról, sem műemlék- vagy tájvédelemről, a vizek, a talaj vagy a levegő védelméről vagy ezek tisztaságának, eredeti állapotának megőrzéséről mint elszigetelt foglalkozásról.

A környezetvédelem elsődleges célja az ember egészségének és fennmaradásának biztosítása, anyagi és szellemi javainak védelme, valamint az élővilág megóvása. Ez azt jelenti, hogy meg kell védeni az embert és annak természetes és mesterséges környezetét a környezeti ártalmaktól, a hulladéktól, a zajtól, a portól, a vegyszerektől, a sugárzástól, a hő- és fényártalmaktól és nem utolsósorban a túlzott idegi megterheléstől.

A környezetvédelem gyakorlatba ültetése többlépcsős feladat, éspedig: meg kell ismerni egy adott környezet állapotát, tanulmányozni kell a szennyezőforrások milyenségét, nagyságát és veszélyességét. A kutatások eredményei alapján adhatók meg azok a műszaki, környezetvédelmi követelmények, amelyek teljesülése esetén a környezetet ért terhelés meghatározott keretek között tartható. A környezeti tényezők vizsgálatát különösen időszerűvé teszi az a tény, hogy az emberi tevékenység következtében különböző anyagok jutnak a légtérbe, s ezzel jelentősen befolyásolja a légkör kémiai összetételét. A szennyezett levegő két úton fejt ki hatását: beléggzéssel közvetlenül hat a légutakra, és közvetve, kiülepedés útján károsítja a mezőgazdasági terményeket, a műemlékeket és épített környezetet, valamint módosítja a levegő ózontartalmát, ezáltal az emberi életet szabályozó egyik legfontosabb környezeti elem-együttest, az éghajlatot.

A nemzetközi irodalom ismerete, a külföldi gyakorlati tapasztalatok segítséget nyújtanak a környezeti problémák megismerésében és megoldásában, de nem helyettesítik a helyi, a hazai környezet állapotának megismerését, a szennyezőforrások feltárását, egy pontos helyzetkép kialakítását és egy adott helyzetben a beavatkozási lehetőségeket.

A környezetbarát technológiák kialakítása és alkalmazása, valamint az ökológiai gazdálkodás megteremtése lesz az alapja a fenntartható fejlődésnek, a környezet fokozottabb védelmének. A társadalmi, a gazdasági és ökológiai korlátozó intézkedések, fel-

tételek mellett kell biztosítani a meglévő erőforrásokat, és új erőforrásokat kell létrehozni, figyelembe véve a ma emberének igényeit. A magas életminőség biztosítása és a környezet állapota között összhang kell, hogy legyen, ezért a környezet és a természet védelmeinek a gazdaság részévé kell válnia.

Az infrastruktúra növekedése egyenesen arányos a GDP növekedésével, de az egy főre jutó veszélyes levegőszennyező anyagok és a települési hulladék mennyiségének növekedési görbéje exponenciális formát mutat. Ennek a nemkívánatos növekedésnek megakadályozására egyre több területen alkalmaznak megkötéseket, jogi szabályokat, amelyekkel korlátozzák az eddig ismert és a természetre, valamint az emberre káros anyagok környezetbe való jutását.

A környezetvédelem anyagi hátteret igényel. Az átalakuló kelet-európai országoknak először modernizálniuk kell a gazdaságot, és csak azután fordíthatják tőkájüket a környezet rehabilitációjára. Ugyanakkor ezeknek az országoknak az európai integrációhoz társadalmi és gazdasági átalakuláson kell keresztülmenniük, de ennek a folyamatnak egyik kritériuma a környezet megfelelő állapota.

Románia aránytalanul dimenzionált gazdasággal, rossz hatékonyságú iparágakkal rendelkezett, a környezeti kérdések nem kerültek napirendre. 1990-ben megalakult a Folyóvizek, Erdők és a Környezet Minisztériuma (Ministerul Apelor, Pădurilor și Mediului Înconjurător) és ezzel hivatalosan is politikai akarattá vált a környezetvédelem problémája, majd 1993–1994 között a megyeközpontokban létrehozták a Környezeti Ügynökségeket (Agenția pentru Protecția Mediului).

A jelenleg érvényben levő törvények, kormányhatározatok és rendeletek megfelelnek az európai közösség elvárásainak, és felölelik a természetes környezet védelmét és részben az épített környezetét is.

Az 1995-ben elfogadott 137-es környezetvédelmi törvényt az EU által kidolgozott törvények és javaslatok alapján állították össze. Ez a törvény szabályozza a környezetre ható gazdasági tevékenységeket, a környezetvédelemmel kapcsolatos feladatokat és felelőségeket, előírja az élővilág változatosságának megőrzését. Megfogalmazza, hogy a környezetvédelem a központi és helyi hatóságok, valamint a természetes és jogi személyek kötelező feladata, és kimondja, hogy a szennyező fizet.

Meg kell jegyeznünk, hogy Románia aláírt több környezetvédelemre vonatkozó nemzetközi szerződést, illetve egyezményt, amely ma hozzátartozik a nemzeti joghoz.

Annak ellenére, hogy léteznek törvények, nemzetközi egyezmények, a gyakorlatban nem teljes mértékben alkalmazhatók,

illetve betartásuk nem mindig ellenőrizhető. Ez részben szakemberhiánnyal magyarázható, részben gazdasági okokra vezethető vissza.

Napjainkban sem a gazdaságirányítási rendszerbe, sem a vállalatok gazdasági szabályozásába nem épül be szervesen a környezet védelme iránti igény. A kis és középvállalkozók feladatahoz tartozna a környezeti tényezőknek a figyelembevétele, még akkor is, ha a jogszabályokat ki lehet valami módon játszani.

A törvények betartásának ellenőrzése, felelős betartása, a tudat formálása és nem utolsósorban a gazdasági, az anyagi ösztönzés segíthet hozzá, hogy környezetünk megváltozzon, megtisztuljon, egészséges legyen. Minden környezetvédelmi intézkedésnek van gazdasági vetülete. Sokkal gazdaságosabb a környezet szennyezésének megelőzése,

mint a rehabilitációja, a mentesítése a káros anyagoktól. Ezért a szennyezés megelőzésére kell fektetni a hangsúlyt, és ezzel elejét lehet venni a környezeti és az egészségkárosításnak.

Utoljára hagytam a környezetvédő civil szervezetek szerepét a mi társadalmunkban, melyeknek jelenlegi életkoruk maximum 10 év, és így nem is rendelkezhetnek nagy gyakorlattal. A környezetvédő civil szervezetek törekvései nem ismeretesek, nincs mindig tudományos alapjuk, és ha van is, nincs elég hitelességük.

A civilizáció, az ember mai igényének kielégítése, az életkörülmények javítása elképzelhetetlen az ipar, a technika fejlődése nélkül. De egészséges emberi életterek csak akkor fognak kialakulni, ha megteremtődik a természeti és művi elemek harmonikus aránya.

A tevékenység alapú költségelemzés (abc-módszer)

P Á P A I E M E S E

A tevékenység alapú költségelemzés rövid vagy hosszú távon, de minden vállalkozás nyeresége maximalizálását célozza meg. A változások tempója egyre gyorsabb a különböző iparágakban. A figyelem középpontjában a jövedelmezőség javítása, a tulajdonosi érték növelése, a globalizáció, technológia és a piacok egyre nagyobb kifinomultsága áll. A vállalatok kompetitív piacon árulják termékeiket és szolgáltatásaikat, melyeknek árát a verseny szabja meg. A szervezeteket a piaci verseny fokozódása és a profitráták szűkülése költségeik közben tartására, illetve csökkentésére kényszeríti. Egy ilyen kompetitív környezetben létfontosságú, hogy a vállalat tudja, hogy termékei és szolgáltatásai pontosan mennyibe kerülnek, melyek jövedelmezőek, és mennyivel járulnak hozzá az általános költségekhez és az összprofithoz. A hangsúly a volumen típusú forgalmi célokról a jövedelmezőségi célokra helyeződik át. A vállalatok egyre inkább érdeklődnek a megtermelt érték mérése és nyomon követése iránt. A tulajdonosi érték becslése vállalati szinten könnyű feladat, de ha azt akarjuk megtudni, hogy pontosan mely területeken keletkezik vagy vész el érték, akkor új elemzési formákat kell használnunk. Az értékközpontú vezetés egy vállalatban belül megköveteli annak a megértését, hogy a szervezet erőforrásai (tőke, technológia, ember) hogyan növelik a vállalat értékét, vagyis hogyan kerülnek felhasználásra. Igény van a költségeket kiváltó tényezők azonosítására, a költségek átláthatóvá tételére. A vezetés a költségek kezelésére koncentrálna, jobban odafigyel azokra a tevékenységekre, melyeknek

van hozzáadott értéke. A tevékenységeken alapuló elemzés pontosan ezt a célt szolgálja.

A tevékenységeken alapuló költségelemzés (ABC-módszer) a költségelemzés egy újabb módszere, amelynek alapjául Jeffrey G. Miller és Thomas E. Vollman *The hidden factory* című munkája szolgált. A két szakember olyan új modell kialakítását javasolta, amely hangsúlyt fektet az általános költségek okaira, de mégsem az ők nevéhez fűződik az új költségszámítási módszer bevezetése. Az ABC-módszert formalizáltan először Robert Kaplan, Robin Cooper és H. Thomas Johnson mutatta be a Harvardon 1987-ben.

Az ABC-módszer lényegét az a felismerés képezi, hogy a költségkontroll jóval több, mint egy számviteli eljárás; valójában a jövedelemtermelés meghatározó része. A költségeket már keletkezésük előtt kell tudni tervezni és kezelni, nem elég csupán a költségvonzatú gazdasági tranzakciók után figyelni és kontrollálni alakulásukat.

A tradicionális módszerek az általános költségek költségcentrumokra való elosztásával a vezetés figyelmét csupán az általános költségekként besorolt költségtételekre irányítják. Az ABC-módszer középpontjában a tevékenységelemzés, a közvetlen költségek kontrollján keresztül végrehajtott költségelemzés áll. A módszer azt figyeli, hogy az egyes erőforrások hogyan működnek, és hogyan növelik a szervezet értékét, valamint kiiktatja a működési centrumokra való költségelosztás szükségességét.

Bármely vállalat, amely továbbra is fenn akar maradni a piacon, kénytelen lesz elsősorban a vásárlók igényeire figyelni és szükségletek kielégítésére törekedni. Tudni kell,

melyek a stratégiai működési területek, és megfelelően kell válaszolni a megcélzott fogyasztók igényeire, költségkímélő termékek és szolgáltatások nyújtásával. Ennek érdekében értéknövelő tevékenységekre támaszkodva minőségi termékeket és szolgáltatásokat kell nyújtani költségkímélő módszerek alkalmazásával, valamint gazdálkodni kell a technológiával és a rendszerekkel.

A tevékenység alapú költségelemzés (ABC) tevékenységeket azonosít és vizsgál a vállalaton belül támogatva ezzel a döntéshozatalt. Célja, hogy megmagyarázza a költségek alakulását, összekapcsolja a működési és fenntartási költségeket az értéklánccal, azonosítva a ráfordítások fő mozgatórugóit, így elősegíti a hatékony költségkontrollt. Az ABC-módszer azt vizsgálja, hogy miért keletkeztek a költségek, nem pedig azt, hogy mennyi költség keletkezett, valamint megteremti az alapokat ahhoz, hogy a költségeket össze lehessen kapcsolni a tevékenységekkel, és a figyelmet az értékközpontú vezetésre lehessen összpontosítani.

A módszer nem egyszerűen csak méri a költségeket, és költségcentrumokra vagy termékekre osztja őket, hanem tevékenységenként vizsgálja ezeket. Az egyes konkrét tevékenységeket a felmerülő költségekkel kapcsolja össze, ezzel azonosíthatóvá teszi a költségek felmerülésének okozati tényezőit.

A hagyományos költségelemzési technikák nem vezetnek helyes költségadatokhoz, és nem kapcsolják össze a ráfordításokat azok okaival, mivel a költségek nagy részét a központi vagy általános költségekhez sorolják, nem megfelelő költségallokációs alapokon.

Az ABC-módszer, ezzel ellentétben, a költségek viselkedését tevékenységenként elemzi, a cselekedeteket összeköti a felmerülő ráfordításokkal, és azonosítja a költségek felmerülésének okait. Ennek köszönhetően a vezetés fel tudja használni a költséginformációt a szervezet minden szintjén a döntéshozatal céljaira.

A tevékenység alapú költségelemzés a működési folyamatokra, a költségelemek alakulására, a kiegészítő tevékenységekre és a felelőségi területekre egyaránt ráirányítja a figyelmet. Ez a módszer a tevékenységek értékének és költségeinek összevetése által a költség-haszon elemzés alapjául is szolgálhat.

A tevékenységeken alapuló költségelemzést sikeresen alkalmazták a termelőszektorban a következő tevékenységek-nél:

- a költségek ellenőrzése ;
- a költségek termékekhez, tevékenységekhez rendelése;
- az árak és jutalékok szintjének megállapítása;
- termelésvezetés és költségelemzés.

Az ABC-módszer nem egy új technika, hanem kipróbált és ellenőrzött technikák új szempontú felhasználási módja. Eredményei könnyen értelmezhetőek, és megérthetőek bárki számára, valamint sokatmondóak a döntéshozatal szempontjából, mivel a kiadásokat összeköti azokkal a tényezőkkel, melyek a kiadások okaihoz kapcsolódnak.

Sajnos, az ABC-módszerre vonatkozó bibliográfia magyar vagy román nyelvű könyvekben még nem jelent meg. Mind az elméleti, mind a gyakorlati alkalmazásával kapcsolatos ismeretek megtalálhatók angol nyelven az interneten.

Az erdélyi magyar szövetkezeti mozgalom múltjából

A kolozsvári Méhkas Diákszövetkezet

KEREKES JENŐ

Az erdélyi magyar szövetkezeti mozgalomban a múlt század harmincas-negyvenes éveiben, figyelembevételével célkitűzése-its viszonylag rövid fennállása alatt elért eredményeit, a Méhkas Diákszövetkezet nem mindennapi szerepet töltött be, főleg a magyar haladó gondolkodás terjesztése terén.

Megalapítására a múlt század harmincas évei közepén került sor néhány lelkes kolozsvári magyar egyetemi és főiskolai hallgató kezdeményezésére. A kezdeményezők között jelentős szerepet töltött be Tunyogi Csapó Gyula joghallgató (a későbbiek során nagy tekintélynek örvendő kolozsvári ügyvéd) és Gufárh Károly, a Kolozsvári Kereskedelmi Aka-

démia hallgatója (1940 után a kereskedelmi fiúliceum tanára s a közgazdaságtudományi kar adjunktusa). A szövetkezet megalapításával az alapítók a Kolozsvár környéki magyar falvak lakosságának szándékoztak segítséget nyújtani, mezőgazdasági termékeik, elsősorban tejtermékeik értékesítésében. A tejtermékek értékesítésére üzletet nyitottak az Unió (Memorandului) utca 20. szám alatt (jelenleg kenyérüzlet működik benne). A szövetkezet több környékbeli faluban tejszarnokot működtetett, amelyek feladata volt a tej begyűjtése. Nagyobb községekben (pl. Méra, Györgyfalva) a begyűjtött tej feldolgozását is elvégezték. Sajnos, főleg a környéki falvak lakossága, nem mutatott nagy érdeklődést a kezdeményezés iránt, ugyanis évtizedeken keresztül e falvak

lakói rendszeresen, közvetlenül értékesítették termékeiket a kolozsvári piacon, illetve ismert kolozsvári családoknál. Így valamivel magasabb bevételekhez (a behozattalal eltöltött idő értékét természetesen nem vették figyelembe), de a közvetítéssel foglalkozó magánkereskedők is mindent elkövettek, hogy lejárassák a szövetkezeti kezdeményezést. Mindezeknek az volt a következménye, hogy rövid kétéves működés után a szövetkezet kénytelen volt beszüntetni tevékenységét.

Ezt követően megbeszélések sorozatára került sor a kolozsvári egyetemi és főiskolai hallgatók szervezeteiben, hogy mi történjen a Méhkas szövetkezettel. Mivel abban az időben az érvényben levő román jogszabályozás szerint a kisebbségi diákok csak egyházi alapon szervezett egyesületekben működhetnek, e megbeszélésekre a különböző felekezeti egyesületekben került sor: a Főiskolás Ifjúsági Keresztyén Egyesületben, a Mária Kongregációban, a Dávid Ferenc Egyesületben. A megbeszélések eredményeként az a vélemény alakult ki, hogy a Méhkas szövetkezet működtessen diákmenzát, ahol a diákok olcsón és jól étkezhetnek. Erre nagy szükség volt, mivel a magyar egyetemi és főiskolai hallgatók csak kivételesen juthattak be az állami diákétkezdékbe. Így 1937 őszén a Szentegyház (Iuliu Maniu) utca 34. szám alatt beindult a Méhkas diákétkezdé, ahol a szövetkezet tagjai olcsón kaphattak ebédet és vacsorát. Egyhavi ebéd- és vacsorajegy ára 400 lej volt (hogy fogalmat alkothassunk az étkezési jegy áráról, összehasonlításként említem, hogy abban az időben egy kezdő ügyvédjelölt havi fizetése 1500–1800 lej körül volt). Az étkezdé számára nagy segítséget jelentett, hogy a hóstáti gazdák gyakran adományoztak, vagy rendkívül alacsony áron szállítottak a szövetkezetnek különböző mezőgazdasági terményeket, főleg zöldségfélét, de a környékbeli földbirtokosok is támogatták a szövetkezetet különböző természetbeni adományokkal.

A Méhkas tevékenysége nem korlátozódott az egyetemi és főiskolai hallgatók étkeztetésére. 1938–39-ben diák-klubot nyitott. A diákklub a Fő tér 12. szám alatti épület második emeletén működött. A klubnak volt könyvtára, olvasóterme, ahol a tagok hozzájuthattak az erdélyi napisajtóhoz, hazai és magyarországi folyóiratokhoz s egyéb kiadványokhoz. Ezenkívül rendszeresen, többnyire havonta, vitadélutánok szervezésére is sor került. Ezeken az erdélyi magyarságot foglalkoztató, társadalmi, gazdasági, politikai időszerű kérdéseket vitatták meg. A vitaindító előadásokat neves hazai szakemberek tartották: írók, politikusok, nagy tekintélynek örvendő egyházi és világi személyiségek. Csak néhányat említünk közülük: Márton Áron, Tavaszai Sándor, Tamási Áron, Albrecht Dezső,

Venczel József, László Dezső, Mikó Imre, Balogh Edgár, Jordáki Lajos, Nagy István, gr. Bethlen László, dr. Nagy Zoltán. Mind az előadók, mind a vitában részt vevők, politikai, ideológiai felfogásuk szerint, szabadon fejthették ki véleményüket. Emellett a klub különböző tanfolyamokat is szervezett (szövetkezeti, néprajzi tanfolyamokat). Ezeken a tanfolyamokon az előadásokat ismert szakemberek tartották. A szövetkezeti tanfolyam hallgatói számára a két magyar szövetkezeti központ, a Hangya fogyasztási szövetkezetek nagyenyedi központja, valamint az értékesítési és hitelszövetkezeteket magában foglaló Szövetség kolozsvári központja, lehetőséget biztosítottak egy hónapos nyári gyakorlatra, központjaikban, jelentősebb vidéki szervezeteiknél, esetleg nagyobb szövetkezeteknél. Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Sepsiszentgyörgyön 1940. augusztus 30-i a második bécsi döntés új helyzet elé állította a Méhkas szövetkezetet. Mint ismeretes, Észak-Erdély visszakerült Magyarországhoz, minek következtében Észak-Erdély területén minden állami intézmény, tehát a kolozsvári tudományegyetem, a mezőgazdasági főiskola, a zenekonzervatórium s velük együtt az őket kiszolgáló mellékintézmények (könyvtárak, diákothonok, menzák stb.) a magyar állam tulajdonába kerültek. Ebben a helyzetben feleslegessé vált a Méhkas diákmenzájának további működtetése. A tagság úgy döntött, hogy a helyzetnek megfelelő új tevékenységet kell találni a szövetkezet számára. Végül is papír- és könyvkereskedés nyitására esett a választás, azzal a megfontolással, hogy az új helyzetben a szövetkezet ezzel tud leginkább az egyetemi és főiskolai ifjúság segítségére lenni. A határozatot tett követte. Rövid időn belül, a Hitelszövetkezeti Központtól kapott pénztámogatással (kölcsönnel) megvásárolta a városháza épületében, a Fő tér 2. sz. alatt lévő Onişor-féle papírkereskedést. A megvásárolt üzlethelyiséget átalakította, kibővítette, korszerű, teljesen új berendezéssel látta el. Október elsején megnyílt Kolozsvár második legnagyobb könyv- és papírüzlete, a Méhkas Diákszövetkezet könyv- és papírkereskedés (a legnagyobb könyv- és papírkereskedés, amely a két világháború között elévülhetetlen érdemeket szerzett az erdélyi magyar kultúra támogatása terén, a saját nyomdával is rendelkező, Minerva Rt. könyv- és papírkereskedése volt, mely ugyancsak a Fő téren, a jelenlegi Egyetemi Könyvesbolt helyén működött.

Röviddel megalakulása után a szövetkezet felvette a kapcsolatot a Püski Sándor által működtetett Magyar Élet Könyvkiadóval, amely köré csoportosultak a népi írók (többek között Illyés Gyula, Veres Péter, Kodolányi János, Sinka István, Erdélyi József stb.). Az erdélyi magyar ifjúság többsége, köztük a Méhkas tagsága is, teljes mértékben elfogadta, magáénak vallotta a népi írók koncepcióját, a magyar társadalmat foglalkoztató társadal-

mi kérdésekben vallott felfogását. Nem véletlen tehát, hogy a Magyar Élet Könyvkiadó, kizárólagos joggal, a Méhkas bízta meg Észak-Erdély egész területén könyveinek terjesztésével.

A könyv- és papírkereskedési tevékenység rendkívül jó üzletnek bizonyult. Vásárlói nemcsak ezer körüli tagságából kerültek ki, hanem a kolozsvári értelmiségiekén túl a vidéki értelmiség is előszeretettel kereste fel a diákszövetkezet könyvesboltját. A csúcsidőszakokban, iskolakezdés, karácsonyi vásár, iskolák év végi záróünnepségeinek idején, a szövetkezet tagjai közül nem egy főiskolai hallgató állt be a pult mögé, hogy segítsen a vevők kiszolgálásában. Az eredmény az volt, hogy a szövetkezet viszonylag rövid idő alatt vissza tudta fizetni a Szövetségtől kapott kölcsönt.

A Méhkas tevékenysége nem korlátozódott csak a kereskedelmi tevékenységre. Közösen a KMDSZ-szel, rendszeresen szervezett író-olvasó találkozót. Ezeknek emelkedett sikerük volt. Az első ilyen találkozóra már 1941 tavaszán került sor. A Mátyás király nevét viselő, Farkas utcai Egyetemi Diákház nagyterme zsúfolásig megtelt. A hallgatóság előtt Veres Péter, Kodolányi János, Jócsik Lajos beszélt, Erdélyi Lajos és Sinka István pedig verseikből olvastak fel. Még ugyan ebben az esztendőben, ősszel Móricz Zsigmonddal találkozhatott a kolozsvári ifjúság a Diákház nagytermében.

Az író-olvasó találkozók mellett, a Méhkas felkarolta a Nagy István zenetanár által kezdeményezett, „Éneklő Ifjúság”-nak nevezett rendezvényeket, melyek ugyancsak az Egyetemi Diákház nagytermében zajlottak le, s amelyek egyikét jelenlétével maga Kodály Zoltán is megtisztelte.

A Méhkas Diákszövetkezet szorosan együtt működött a kolozsvári egyetemi és főiskolai hallgatók szervezetével, a KMDSZ-szel. Támogatta különböző rendezvényeit, felvállalta kiadványainak kiadását. Ez utóbbiak között volt **Március** néven megjelenő folyóirata is.

1944 nyarán a Méhkas állandó képzőművészeti tárlat megszervezését is tervbe vette. Erre a célra sikerült megfelelő helyiséget találni a városháza udvarán. Számos erdélyi, főleg fiatal képzőművész karolta fel a kezdeményezést: Nagy Imre, Andrási Zoltán, Nagy Albert, Balázs Péter, Szervátiusz Jenő, Kósa Huba szép számban hoztak be alkotásaikból. A háborús események alakulása miatt, sajnos, nem kerülhetett sor a tárlat megnyitására. Szerencsére a behozott műalkotások épen vészelték át a háborús eseményeket, mivel a városháza épületében működött a szovjet katonai városparancsnokság. Így alkotóik, amikor – egyesek hadifogságból – hazatértek, hiánytalanul visszakaphatták beadott műveiket.

A katonai események után a szövetkezet, egy ideig, zavartalanul folytathatta tevékenységét. A könyvterjesztés mellett azonban új feladatok kerültek előtérbe. Az iskolák tankönyvhiánnyal küzdöt-

tek, de nagy nehézséget okozott az oktatásban a kötelező olvasmányokat tartalmazó szépirodalmi könyvek hiánya is. Azzal próbált ezen segíteni a Méhkas, hogy tervbe vette a kötelező olvasmányként használt szépirodalmi könyvek kiadását. **Magyar olvasó** elnevezéssel kiadványsorozatot indított be. A sorozatban a következő könyvek jelentek meg: Petőfitől a **János vitéz** és az **Apostol**, Arany Jánostól **Toldi** (mindhárom Gy. Szabó Béla csodálatos illusztrációival), Kós Károly: **Budai Nagy Antal históriája** (a szerző illusztrációival). De más könyvek, füzetek kiadására is sor került: Bözödi György: Rebinéni (terjesztését betiltották); Benczédi Sándor: **Csillagszemű juhász** (a szerző illusztrációival), Illyés Gyula: **Petőfi** (tanulmány). E könyvek egy része közös kiadásban jelent meg a Kolozsváron megalakult Móricz Zsigmond Kollégiummal.

Közben a Méhkas egyre több zaklatásnak volt kitéve, amelyek egyre jobban zavarták tevékenységét. A zaklatások célja a szövetkezet megszüntetése volt. Erre rövidesen sor is került. 1947-ben, amikor Romániában felszámolták az önálló magyar szövetkezeti hálózatot, a Méhkas erőszakkal beolvasztották a kolozsvári Victoria szövetkezetbe, amelyet nem sokkal később államosítottak. A Méhkas Diákszövetkezet irattára kézen-között eltűnt. Minden bizonnyal papírmalomba került. Jelen tanulmány ezért nem tartalmazhat számszerű adatokat.

Úgy gondolom, hogy a kolozsvári Méhkas Diákszövetkezetről szóló ismertető hiányos lenne, ha nem tartalmazná azok nevét, akik fennállása során, éveken keresztül munkájukkal jelentősen hozzájárultak a szövetkezet sikereihez. Azokról a személyekről van szó, akik többnyire társadalmi munkát végezve, különböző funkciókat töltöttek be a szövetkezet vezető szerveiben. A teljesség igénye nélkül megpróbálom felsorolni nevüket, jelentős részük már örökre eltávozott körünkől: Puskás Lajos középiskolai tanár, az észak-erdélyi cserkészsövetség elnöke, hosszú éveken keresztül töltötte be a szövetkezet elnöki funkcióját, Kállai Ernő orvostanhallgató, Tóth Samu közgazdászhallgató, a diákmenza főkönyvelője és a Méhkas klub vezetője, 1940–44 között a szövetkezet ügyvezető igazgatója, a szövetkezet alapemberének tekinthetjük (a legtöbb kezdeményezés az ő nevéhez fűződött), Sándor László orvostanhallgató, Tunyogi Csapó Gyula jogász, dr. Nagy Zoltán, a Bolyai Tudományegyetem jog- és közgazdaságtudományi karának professzora, Nagy Ferenc közgazdászhallgató (ügyvezető igazgató 1946 augusztusától a szövetkezet megszűnéséig). E sorok írója 1937-től tagja volt a szövetkezet vezetőségének, 1944 augusztusától 1946 júliusáig a szövetkezet ügyvezető igazgatói funkcióját betöltötte. A Szövetség Hitelszövetkezeti Központ vezetőségéből Gerendi Samu, Horváth József, Vermesi Rezső, megalakulásától kezdve, értékes támogatást nyújtottak a szövetkezetnek. Az üzletvezető, Nagy Albert

Bevezető az elméletbe, gyakorlati vonatkozások

Privatizáció és vállalatértékelés

ORBÁN MÁRTA, GÁTI ATTILA

A privatizáció mint fogalom, már lassan 12 éve jelen van a romániai köztudatban. Jelentése, meghatározása a következő: „magánkézbe adni egy vállalat vagy iparág állami ellenőrzését, vagy tulajdonát magánra változtatni”. Más szóval: a privatizációs folyamat következtében a társadalom az emberi szükségletek kielégítésében nagyobb mértékben támaszkodik a magánszervezetekre, mint az államra.

A privatizáció során különböző problémák merülnek fel. Ezek közül az egyik legvitatottabb kérdés az eladásra felkínált vállalatok piaci értékének megállapítása. Mindenütt szívesen emlegetett téma „az állami vállalatok elköttyavetyélése, az adófizetők pénzének elosztogatása”. Sem a privatizációt vezető kormányok, sem azok politikai ellenfelei nincsenek abban a helyzetben, hogy kísérletet tehessenek az érdekeiktől megtisztított értékelések megvalósítására, azonban ezekben az esetekben felmerül az a kérdés is, hogy vajon készíthetők-e egyáltalán objektívnek nevezett vállalatértékelések.

A privatizáció közgazdasági és társadalmi céljait, hatásait egyaránt meghatározhatjuk. Gazdasági céljai: a társadalom veszteségeinek megszüntetése (az állam kivonul azokról a területekről, ahol tevékenysége veszteséges, s ahol a piac eredményesebben működik); a hatékonyság növelése (például azzal, hogy az állam helyébe hatékony magánszektorbeli szereplő lép). A privatizáció bevételi forrás is. Az átmenet bevételkieséssel (korábbi piacok elvesztése, cserearány-romlás stb.) és kiadásnövekedéssel (szociális pluszkiadások az elszegényedés és a munkanélküliség miatt stb.) jár együtt. Ezek finanszírozásához az államháztartásnak több bevételre van szüksége. Óriási dilemma, hogy a privatizációs bevételeket adósságtörlesztésre használják-e fel, és/vagy visszaforgassák-e a gazdaságba (például a még privatizálandó állami vagyon „feljavítására”). A privatizáció – gazdasági hatása mellett – a társadalom átalakításának egyik meghatározó eszköze: a privatizációs stratégiától és eredményétől (is) függ, milyen lesz a társadalom képe és szerkezete. Bizonyos privatizációs technika alkalmazására született döntés a kormányok sajátos felfogásától függ, miszerint a társadalomban kialakuló új tulajdonosi réteg vékonyabb vagy szélesebb legyen.

Az állami vállalatok számos problémát vetnek fel, mint például¹: alacsony hatékonyság, túlzott létszám, alacsony termelékenység, a menedzseri képességek hiánya, több, egymással el-

lentétes cél, politikai beavatkozás, rossz erőforrás-elhelyezés, rugalmatlan tőkepiac, technikai elmaradottság (elavult berendezések, munkamódszerek, termékek), profitidegen tevékenységek (pl. üdülők, kórházak, sportszapatok), túlzott vertikális integráció (a bemenetek túl nagy hányadát ők állítják elő, és túlzott mértékben vesznek részt az értékesítésben), környezetszennyezés, lopás, illetve korrupció.

Általánosan fogalmazva a megoldás az lenne, hogy a privatizációt úgy hajtsák végre, hogy versenykörnyezet keletkezzen. A magántulajdon így érdekeltté válik a vállalat tartós sikerében, és összefüggőbb, tartalmasabb, élesen körvonalazódó célokat eredményez. Egy rosszul működő magánvállalat vagy csődbe megy, amikor is a megmaradt erőforrásai, a tőke és a munka fel szabadulnak, és egy ígéretesebb magánvállalatnál újrafelhasználásra kerülnek, vagy pedig annyira csökken az értéke, hogy érdeemes egyben felvásárolni és megpróbálkozni a nyereséges vállalkozássá való átalakításával.

Minden ország, amely privatizációs programot indít, szembe kerül azzal a kérdéssel, hogy mely állami vállalatokat privatizálja, hogyan mozgósítja a vagyont, és kiknek értékesítse. Általános értelemben ez a stratégia az ország privatizációs programjának céljait tükrözi, amelyek természetesen egyediek, az adott ország sajátos politikai és gazdasági körülményeinek megfelelőek.

Közép- és Kelet-Európában – tekintettel arra, hogy ellentétben a nyugat-európai és latin-amerikai példákkal, a nemzetgazdaság rendelkezésére álló vagyon döntő hányadát kellett viszonylag rövid idő alatt magánkézbe adni – a privatizáció két lehetséges módszere között kellett választani: az elosztásos és a piaci alapú privatizáció² közül. Mindkét módszer előnyökkel és hátrányokkal egyaránt járt-jár, ennek ismeretében, ezeket mérlegelve kellett-kell az érintett kormányoknak dönteniük a privatizációs stratégiáról.

A külföldi tőke privatizációs szerepvállalása számottevő multiplikátor-hatást gyakorol a nemzetgazdaság egészére, különös tekintettel a további működőtőke-importra: az állami vállalatok megszerzésében részt vevő külföldi vállalatok gerjesztik, bővítik az egyéb, zöldmezős fejlesztéseket is. Kétségtől kimutatható ez a hatás az alábbi viszonylatokban:

- az anyavállalat megjelenésével párhuzamosan megjelenhet az otthoni számlavezető, hitelező, pénzügyi szolgáltatást nyújtó bank, az adott ágazatban, termékkörben lévő versenytárs, az otthoni beszállítók, háttérszolgáltatók (pl. informatikai szolgáltatás);
- egy adott országban történő külföldi befektetések összegét a

¹ Emanuel S. Savas: *Privatizáció (Hogyan vonuljon ki az állam a gazdaságból?)*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993, 287. o.

² Csáki György–Macher Ákos: *A magyarországi privatizáció 10 éve (1988–1997), Privatizációs Füzetek*

választott privatizációs módszer jelentősen meghatározza, a beruházási összegek magas abszolút és fajlagos aránya önmagában felkelti az érdeklődést;

– nagy számban jelen levő külföldi cégek nyugati jogi, pénzügyi, vám- és kereskedelmi rendszer „kikényszerítése“ irányába hatnak, ami a zöldmezős befektetőknek is fontos szempont;

– kedvező tapasztalatokkal rendelkező külföldi menedzserek, befektetők hazánkról alkotott pozitív ország- és gazdasági képe is elősegítheti a döntéshozó beruházók itteni vállalat alapítását.

Az elosztásos módszer előnyei egyértelműek: többségében hazai magántulajdonba kerül a korábbi állami vagyon, nagy tömegű részvény kerül a tőkepiacra, ami annak gyors fejlődését teszi lehetővé, az állampolgárok túlnyomó többsége kismérvényessé válhat. Nagyon gyorsan megvalósítható, nincs tere a korrupciónak a kuponok részvényre való konvertálásakor stb. Nyilvánvalóak ugyanakkor a hátrányok is: nem keletkezik költségvetési bevétel, nem javul a fizetésiméreg-pozíció, nem vonzza a külföldi befektetőket (ellenkezőleg: gyakorlatilag kizárja őket a privatizációs akvizíció lehetőségéből), nem juttatja pótlólagos forrásokhoz a súlyos tőkehiánytól szenvedő vállalatokat, nem ösztönzi a vállalkozói szellem és képességek fejlődését, nem ösztönzi a műszaki fejlődést, lehetőséget nyújt a vállalatirányításba való közvetlen állami beavatkozás fenntartásához, illetve annak elrejtésére szolgálhat. Az egységes Európához viszont – és ez a felismerés újabban Romániában is érik – ezzel a rendszerrel nem lehet csatlakozni.

Romániában a tömeges privatizáció többszöri kísérletre is sikertelennek bizonyult, mivel a kormányok egymásnak ellentmondó célokat próbáltak egyidejűleg megvalósítani, illetve az egyes hatalmon levő pártok között hiányzott az összhang a privatizáció keresztülvételére. A társadalmi igazságosság és a bevételorientáltság közti konfliktus, úgy látszik, az elmúlt egy-két évben az utóbbi javára dől el. Erről tanúskodnak a külföldi befektetőknek történt nagyvállalati eladások. A befektetési kínálat mennyiségben ugyan nagy, de minőségben elmarad az igényektől.

A kelet-európai országok privatizációja az ellentmondó célok következtében lényegesen nehezebb feladatnak bizonyult, mint ahogyan azt az átmenet kezdetén a kormánypártok programjaikban megfogalmazták. Szinte mindegyik országban a különböző privatizációs modellek egyszerre érvényesülnek, de a nagyvállalatok és bankok esetében az állami tulajdon még mindig jelentősnek mondható³. A választott privatizáció technikája jelentősen meghatározza a vállalati reform mélységét, és olyan szervezeti változásokat indít el, amelyek az átmenet gyorsaságát és költségeit befolyásolják. A privatizáció módszerei első látásra csupán technikai jellegűnek tűnnek, valójában azonban egész társadalmak értékítéletét és gondolkodását fejezhetik ki a rendszer-

váltással kapcsolatban.

A privatizálás célja nem a tulajdonjog átruházása, hanem az, hogy kezdeményezze az állami vállalatok átszervezését és a gazdaság működésének ésszerűsítését. Ahhoz, hogy ez megtörténhessen, szükséges felbecsülni a privatizálás előtt álló vállalatokban rejlő potenciálokat, megállapítva a vállalat relatív értékét más befektetési lehetőségekhez viszonyítva. Csak ily módon születhet döntés a gazdaság fejlesztéséhez rendelkezésre álló szűkös erőforrások ésszerű felhasználására vonatkozóan.

Romániában, akárcsak a környező volt szocialista országokban, a nyilvánvalóan fejletlen piacgazdaság keretei között látszólag legyőzhetetlen akadályokba ütköznek a vállalatértékelés hagyományos formái. A különféle támogatások, árengedmények, preferenciák stb. dzsungel, valamint a piacgazdasági mércével elfogadható könyvelés hiánya szükségképpen szeszélyessé teszi az értékelést.

A különféle értékelési módszerek (egyik sem pontos) a következők:

- a becsült jövőbeli jövedelem nettó jelenértéke;
- az értékcsökkenéssel és inflációval korrigált könyv szerinti érték;
- a nyugati mintákra alapozott újrabeszerzési költség.

Vannak olyan aggályok, hogy a külföldi cégek alá fogják értékelni a vállalatokat, hogy olcsón hozzájuthassanak, illetve hogy a feladatra fel nem készült hazai tanácsadók fognak jelentkezni. Az effajta értékelés viszonylag magas költsége, a hosszú idő, amelyet a kivitelezése jelentősebb számú állami vállalat esetében igénybe vesz, a némileg önkényes eredmények és a laza kapcsolat érték és eladási ár között (olyankor, amikor engedményes áron értékesítenek a munkásoknak, a nagyközönségnek vagy a beruházásokra hajlandó külföldi vevőnek) arra ösztönzött bizonyos országokat, hogy a privatizáció más módszereivel is próbálkozzanak, mint például az utalványra történő ingyenes értékesítéssel.

A piacgazdaság vállalkozói szektorában, ideértve a privatizálandó vállalatokat is, több gazdasági szereplő végez értékeléseket. Ez joga és érdeke mind a javak mai tulajdonosának – a mi esetünkben az államnak –, mind reménybeli új tulajdonosok.

A közvetlen érdekeltek mellett tanácsadók és független elemzők ugyancsak végeznek elemzéseket. Mivel sok vita volt arról a tényről, miszerint a privatizációs programok és eladások folyamatában egyik legnagyobb akadály az állami vállalatok különösen időigényes és megbízhatatlan értékelése, egyre inkább támogatottá vált az a gondolat, hogy az elemzést olyanok valósítsák meg, akik felelősséget vállalnak a becsléseikért, az állam által fizetett privatizációs ügynökségek helyett.

Romániában, akárcsak a környező volt szocialista országok-

³ A hangadó nagy társaságok állami tulajdonban vannak: ilyen a PETROM (olajipar), a CONEL (áramszolgáltató), a Termoelectrica (villamosenergia-termelő), a CFR Marfa (vasúti áruszállítás) és a CFR Călători (vasúti személyszállítás) vagy a ROMGAZ (gázzolgáltató).

ban, a tudnivalóan fejletlen piacgazdaság keretei között látszólag legyőzhetetlen akadályokba ütköznek a vállalatértékelés hagyományos formái. A fejlett piacgazdaságokban alkalmazott értékelési formák által megfogalmazott „cél” egy minden részről elfogadott értékelés készítése. A nyilvánosan áruba bocsátott vállalatok esetében az érték egyenlő azzal az árral, amit a piacon kaphatnak érte, bár ennek ellenére is bizonyos egyéni értékelések eltérhetnek a piaci ártól⁴. A magántulajdonú, illetve a teljesen állami tulajdonban levő egységek esetében, ahol nem beszélhetünk adott piaci árról, különböző egyének a vállalat értékét – szubjektíven – különbözőképpen becsülik, és a szubjektív tényező nem választható el az értékelési folyamatól.

A piacgazdaság általános összefüggésében lehetőség nyílna olyan ármegközelítésre, amely egybeeshet a piacon kialakulttal, mivel az értékelő egység becsléseinek alapját a piacon hasonló körülmények között általánosan használt módszerek analógiái képezik⁵.

Az objektív vállalatértékelés gondolata kevésbé nyer értelmet Kelet-Európa körülményei között, mivel a piacok hiánya lehetlenné teszi megbízható alapok (benchmark) felállítását, amelyekhez a vállalatok értékét viszonyíthatják. A múltbeli adatok, amikor a vállalatok a tervgazdaság rendszerében működtek, alig árulnak el valamit a vállalkozás jelenlegi értékéről. A körbetartozás jellegzetesen Kelet-Európai jelensége egy további bizonytalansági tényezője az amúgy is homályos cégleírásoknak. A tőkepiacok hiánya emellett lehetlenné teszi a hasonló profilú cégekkel való összehasonlításokat, és mivel nem léteznek biztos információk a vállalatok múltbeli tevékenységéről, lehetetlen bármit feltelezni arról, hogy hogyan viselkedne a cég a szabad piacgazdaság körülményei között.

Mindezeket a tényezőket együttesen tekintve kiderül, hogy a kelet-európai vállalatok értékelésében a szubjektív tényezők játszanak fontosabb szerepet az átmenet folyamata alatt. Elsősorban az objektív értékeléshez szükséges biztos támpontok hiánya miatt az értékelést végző egységeknek meg kell becsülniük – többé-kevésbé tetszőlegesen és önkényesen – a fix eszközök értékét, a P/E rátát és az elkövetkezendő időszak kamatrátáját, és természetesen ezek a becslések személyről személyre eltérőek.

Másodsorban, mivel a piac az árak rendszerén keresztül nem közvetít bizonyos információkat, az egyének közti információáramlás aszimmetrikussága drámaian növekedni fog. Ezért, példának okáért, egy olyan kereskedelmi egységnek, amely a lábbeliiparban tevékenykedik, bizonyos információkra van szüksége a lábbeliiparra vonatkozóan, olyanokra, amelyekhez

normális esetben az árrendszeren keresztül bárki hozzájuthat; ezek nem lesznek nyilvánvalók és nyilvánosak a piacgazdaság hiányában.

Harmadsorban, ha az eszközöket nem lehet könnyen készpénzzé konvertálni, egyes eszközök (nem likvidek)⁶ az egyes gazdasági szereplők információhoz való hozzájutásainak egyenlőtlenségeiből következően, különböző egyének számára különböző értékkel rendelkeznek. Képzeljünk el például egy sörgyártót, aki magas árat fog becsülni egy tonna élesztőnek, míg egy lábbeligyártó ugyanazt alul fogja értékelni, hacsak nem tudja eladni valakinek, akinek szüksége van rá.

Negyedszer, abból kifolyólag, hogy egy gazdasági szereplőnek meghatározott tervei vannak azokkal az eszközökkel, amelyekért bizonyos vételárat ajánl. Ezen szereplő olyan információk birtokában van, amelyekkel mások, mint például a könyvelők vagy a külső tanácsadók, nem rendelkeznek, akik nagy valószínűséggel nem foglalkoznak az adott eszközök, aktívák működtetésével, kihasználásával. Így mutatkozik meg itt is az információk egyenetlen eloszlása, amely az erőforrások ésszerű felhasználására vonatkozó időbeni tapasztalatok hiányából fakad.

Végül, bármely értékelési eljárás tartalmaz bizonyos mértékben „megérzéseket” vagy „meg nem fogalmazott” elemeket, amelyek nem véletlenszerűek, tetszőlegesen (mivel kimutatható, hogy egyesek, megérzéseikre alapozva, láthatóan eredményesebbek, mint mások), amelyeket azonban nem lehet objektív módon megmagyarázni. Ezért például egy igazi üzletember, aki hajlandó kockáztatni, a cégben rejlő lehetőségek felbecslését nem kizárólag a cég eszközeinek értékére, illetve a P/E rátára stb. alapozza, hanem inkább a vezetők menedzseri képességeire vonatkozó üzleti megérzéseire támaszkodik, amelynek döntő szerepe lehet a vállalkozás sikerében.

A kelet-európai gyakorlatban a privatizálandó vállalatok értékelésénél a következő három módszer a leggyakoribb:

- a.) az első a vállalat eszközeinek könyv szerinti értékére,
- b.) a második a P/E ráta becslésére,
- c.) a harmadik az előre jelzett nettó pénzáramlások diszkontált értékére alapoz.

Az első módszer sikerességét hátráltatja az ingatlanpiac kezdetlegessége, ami miatt a vállalat eszközeinek értékelése többé-kevésbé önkényes módon valósulhat meg, valamint a cégek közti körbetartozás. E hitelezési mód általánossága és a visszafizetésének bizonytalansága az értékelést még bonyolultabbá teszi. A hitel értékeléséhez meg kell becsülni az adott vállalatnak hitelező és az attól hitelt felvevő cégek pénzügyi helyzetét. Lehetséges azonban, hogy

⁴ A különbség egyik oka az a jutalék lehet, amelyet a befektető a vállalat irányításához szükséges részvénycsomag megszerzéséért hajlandó fizetni. A másik különbség abból adódhat, hogy egy, a vállalat értékelésének egyéni becslése eltér a piaci árban foglalttól. [Roman Frzdman, Andrej Rapaczynski: *Privatizarea în Europa Răsăriteană, Central European Privatization Project*, 1993]

⁵ Mint például: becsült P/E ráták, a vállalatnak az utóbbi évek során elért eredményei, a piacon jelen levő hasonló vállalatok árának átlaga stb. [Roman Frzdman, Andrej Rapaczynski: *Privatizarea în Europa Răsăriteană, Central European Privatization Project*, 1993]; P/E: árfolyam és bevétel aránya

⁶ Mivel nem elég stabil a piac

ezeket a vállalatokat további, hasonló hitelek terhelik.

A második módszer a vállalat P/E rátájának becslésén alapszik. Ezt gyakran akkor alkalmazzák, ha az adott cég bér munkát végez külföldre. A cég értéke nagy mértékben függ a vezetőség hozzáértésétől is. A kelet-európai országokban mesterségesen fenn tartott árak és átváltási árfolyamok nehézkessé teszik ezen cégek exportból származó árbevételeinek kiszámítását. Ezt a számítást szintén nehezíti a körbetartozás általános elterjedése.

A harmadik módszer az előre jelzett nettó pénzáramlások diszkontált értékére alapszik. Ebben az esetben az értékelő különböző kulcsfontosságú feltevéseket kell tegyen. Elsősorban fel kell becsülje a profitráta jövőbeli alakulását, olyan körülmények között, mikor a gazdasági reformok előtti adatok nem mérvadóak a jövőbeli becslések alátámasztásához.

A megfelelő tőkepiac hiányában⁷ az értékelésnek az állam által szolgáltatott diszkontrátára kell támaszkodnia.

Megfigyelték, hogy az utóbbi két módszer által kapott eredmények gyakran nagyon hasonlóak. Ez valószínűleg azért történhet meg, mert a „feltételezéseket” úgy alakították, hogy a kapott eredmények egybeessenek.

A rendszerváltás idején, dr. Janusz Lewandowski lengyel privatizációs miniszter által megfogalmazott mondása szerint a privatizációnak „csak” három feltétele hiányzik Kelet-Európában: a valódi tulajdonos, a piaci ár és a fizetőképes vevő. Romániára vonatkoztatva hozzátehetjük azt is, hogy egy sikeres gazdaságátalakítási programhoz nem elhanyagolható feltétel a politikai, illetve a jogi stabilitás sem.

... a résztvevő szemével

Egy projektmenedzsment szeminárium margójára

NEGELE ENIKŐ

2001. november 16–17-én egyrészt kíváncsiságból, másrészt szakmai érdeklődésből és érintettségből 20 társammal részt vettem a Szinergia Projektmenedzsment Kft. Szemináriumán. Az RMKT segítségével szervezett program sok eleme megfogott és elgondolkoztatott és úgy gondoltam hogy a tapasztalataimat és következtetéseimet leírom

Szinergia egy budapesti székhelyű tanácsadó cég. Szolgáltatásai a projektvezetésen, szervezési és személyes tanácsadáson, projekt diagnózis felállításán keresztül a projektmenedzsment képzésekig terjednek ki. Képzéseik súlyponti témái a projekt fogalmának és folyamatai törvényszerűségeinek tisztázása, a sikeres projektek jellemzői. A képzéseken fontos téma a projekt célmeghatározása, a projekt megszervezése és tervezése, a kommunikáció kialakítása, a kockázatok kezelése, a projekt végrehajtásának nyomkövetése, a folyamatok diagnosztizálása és a projekt munka zárása, értékelése. A projektek sikere szempontjából alapvető tényező az emberi faktor. Nagy hangsúlyt fektetnek a projektek emberi működési és vezetési aspektusaira is. Néhány téma ezek közül például a projektek működtetése különböző szervezeti kultúrák keretei között, a projektvezető szerepe, felelőssége és készségeinek fejlesztése, a projekt vezetéséhez szükséges csoportdinamikai ismeretek, csoportfolyamatok értelmezése, a beavatkozás módjai, konfliktuskezelés, motiváció ösztönzés a projektben

Bár a kifejezés talán idegenül hangozhat, a projektmenedzsment mára már szervezeti életünk napjainak részévé vált. A pro-

jektek térhódítása nyilvánvaló a szervezetek vezetői, alkalmazottai, humánmenedzserei számára. Sokan sokféle értelmezését ismerik ennek a fogalomnak. Magam is különböző szöveggörnyezetben több definícióval találkoztam eddig.

Mi a projekt?

A fogalom széleskörű használatából eredően elég bonyolult eldönteni, mi számít projektnek és mi nem. Egy vállalat átstrukturálása, új termék gyártása, annak piacradobása vagy egy rendezvény megszervezése projekt-e vagy sem? Ezek talán egyszerűnek tűnő kérdések, de megválaszolásuk időt és fejtörést igényel.

A projekt fogalmának pontos körülhatárolása azért lényeges, mert előfordulhat, hogy az általunk vezetett szervezet vagy a csoport, amelynek tagjai vagyunk egy projekt részévé válik. Ennek elég nagy a valószínűsége, ugyanis a külső környezet dinamikus változása folytán a szervezeteknek manapság aligha csupán rutinfeladatokat kell végrehajtaniuk, nem is beszélve arról, hogy a megbízások és szerződések bizonyos elemeinek alvállalkozásba való kiadása, illetve az Európai Unió vagy a Világbank által támogatott programok lebonyolítása a szervezet mindennapi megszokott munkamenetéhez tartozó feladatoknál sokkal összetettebb tervezést, erőforrás- és időgazdálkodást követel. Egy program lebonyolítása például igényes projektmenedzsmentet feltételez, mely számottevő erőfeszítést, az erőforrások átszervezését, teszi szükségessé.

Miért fontos a projektmenedzsment?

Manapság az élet szinte minden területét érintően léteznek már különféle menedzsment elméletek, a projektmenedzsment

⁷ A RASDAQ elektronikus tőzsdén nem kötelező nyilvánosságra hozni a pénzügyi mérlegeket, így a sorozatos visszaélések miatt a kereskedést fel kellett függeszteni. Az itt jegyzett 5427 cégből 15 adásvétele volt szabályos, 1500 cég papírjaival sohasem kereskedtek, (Romániáról szóló OECD-jelentés, 2001. dec. 12.)

azonban majdnem az összes ágazatban fellelhető alapvető vezetési és irányítási rendszer.

Gyakran találjuk szemben magunkat olyan feladatokkal, amikor egy pontosan körülhatárolt célt, záros határidőre, adott erőforrások felhasználásával kell elérni. A rendelkezésünkre álló humán- és anyagi erőforrások megfelelő kezelése és irányítása, az ésszerű időgazdálkodás sikerre vezethet, míg ezek nem célirányos felhasználása a kudarcot valószínűsíti.

Sok múlik tehát azon, hogy miként határozzuk meg a célt, hogyan használjuk fel erőforrásainkat, és mennyire gazdálkodunk hatékonyan az idővel.

A meghatározás egyszerű, az elmélet elsajátítható, a cél elérése azonban hatékony csapatmunkát és rengeteg gyakorlati ismeretet igényel.

Olvasni vagy hallani, látni és kipróbálni

Hogyan valósítható meg a fent említett erőforrások hatékony irányítása? Olvastam szakkönyvekben a szervezetrányítás alapelveiről, a csapatmunka lényegéről, annak irányításáról, de olvasmányaim egyike sem pótolta a személyes tapasztalást, vagyis azt, hogy mit jelent a jó tervezés, mekkora hátránya lehet a rossz, nem megfelelő tervezésnek, és főként azt, hogy mennyire bonyolult több emberrel közös, mindenki számára elfogadható és megalapozott döntést hozni.

A projektmenedzsment szeminárium során a résztvevőknek gyakran kellett csoportfeladatot megoldaniuk vagy egy bizonyos célt rövid időn belül elérniük pontosan úgy, ahogy ez a valóságban történik. A feladatok első látásra egyszerűnek tűntek, és ezért, hajlamosak voltunk kizárólag a tapasztalatunkra támaszkodni, vagy a munkafolyamat során néha véletlenszerűen, és igen kockázatosan alakuló tényezőktől függővé tenni a feladat megvalósítását. A szeminárium gyakorlatai bizonyították azonban, hogy a cél és elérési módjának alapos végiggondolása, a feladat megtervezése és esetenként akár az előreláthatatlan kockázati tényezők figyelembevétele nélkül nagyon ritkán érhető el siker.

A projekt egyik legfontosabb, legtöbb figyelmet és hozzáértést igénylő része a tervezés. A projekt sikere vagy kudarca mondhatni teljes egészében az előkészítéstől függ. Sajnos a képzések többsége – legyen szó akár intézményes felsőoktatásról vagy szakképzésről – igen gyakran a gyakorlati ismeretek fölött síklik, vagyis a tanulási folyamat jövőbeni sikerét biztosító részét nélkülözi.

A Szinergia-szeminárium a gyakorlatban bizonyította, hogy mennyi felesleges energiát emészt fel a tervezés hiánya, a “majd csak lesz valahogy” alapon való gondolkodás főként, mert egy projekt sohasem egyszereplős, mindig több személyről, csoportról, sőt sok esetben több szervezetről van szó, ahol érdekek ütköznek, feladatok tevődnek egymásra, és óhatatlanul nőnek a kockázati tényezők. Mi sem bizonyította ezt jobban, mint az, hogy a szeminárium egyik gyakorlata során csoportunk azért “eset

el” egy szállítói szerződéstől, mert nem mérte fel az összes lehetséges kockázati tényezőt, és ezért a “leszállítandó” elemek megsérültek szállítás közben. A személyes megtapasztalás után tanulságként leszűrhető lényeg, hogy a projekt tényleges megvalósítási idejének többszörösét kell annak végiggondolására, a részfeladatok megtervezésére és a lehetséges kockázati tényezők felmérésére szánni.

A siker további feltétele a hatékony, rendszeres és célirányos kommunikáció, kezdve a feladatok pontos közlésétől, a közösen kidolgozott stratégián keresztül a részfeladatok teljesítésének jelentéséig. Ezt a szeminárium teljes mértékben igazolta, ugyanis a csoportfeladatok eredményének értékelésétől, a csoportvélemény közlésén át a szeminárium átfogó értékeléséig a hatékony kommunikáció fontos feltétel volt. A résztvevők igyekeztek elsajátítani, hogyan kell egy feladatot a projekt résztvevőivel közölni, teljesítményt értékelni, csoportdöntéseket hozni, projektötletet “eladni”, s mindezeket egy határozott célnak alárendelni.

Visszajelzés, folytatás

A Szinergia tavaly novemberi, Kolozsváron szervezett szemináriumának értékelése résztvevők által nagyon pozitív volt (maximális 7-es osztályzat mellett a résztvevői elégedettség átlaga 6,2, a programvezetők átlag osztályzata pedig 6,8 lett). Az újszerű elemeket felvonultató képzés kötetlen hangulata mellett a gyakorlatra, az aktív részvételre, a felfedező tanulásra és a személyes tapasztalásra helyezte a hangsúlyt.

A szeminárium hiánypótló volt mind a projektmenedzsment elméletét, mind pedig a gyakorlatát tekintve, és remélem, hogy ez az ismeretlen szakmai képzés, mely egyre inkább nélkülözhetetlenné válik a magánszektorban, a civil szférában, vagy a közgazdaságban dolgozók számára hamarosan elfoglalja méltó helyét a képzési lehetőségek között.

Az áprilisi folytatás is sokat ígér, és biztos vagyok benne, hogy hasznosnak találják majd azok, akik a tanfolyam költségén kívül a fáradságot sem sajnálják a projektmenedzsment elméleti és módszertani ismeretek, projektvezetési technikák, vezetői készségek és készségek megszerzésére, valamint a projekt-csapat vezetési tudnivalók elsajátítására és fejlesztésére.

A Szinergia Kft. az áprilisi folytatás megtartását Székelyföldre, Csíkszeredába tervezi. 2002. április 8-ra, kifejezetten cégvezetők (projekt megbízók) jelentkezését várja a “Hogyan tartsuk kézben a változásokat stratégiai szinten?” című programjára, míg április 9-10-re két teljes napra kibővítve, s a kolozsvári szeminárium mintájára hívja azokat, akiket a projektmenedzsment és a projekt munka érint és élvezetes, hatékony módon kívánnak új, gyakorlatias ismereteket szerezni a témában. Az érdeklődők, a programokról részletesebb információkat találnak az Interneten a címen, az e-mail címen, vagy Búzás Sándortól: 094/804576 telefonon kérhetnek.

Vállalkozásfejlesztő központok bemutatása (14.)

Az Amőba Alapítvány bemutatása

Az Amőba Alapítvány oktatást támogató programjairól, tudást promováló tevékenységéről közismert Kovászna megyében. Hivatalosan 1996-ban jegyezték be a 272-os számú törvényszéki határozat alapján. Ötéves tevékenysége alatt mintegy 1500 személy számára biztosított színvonalas képzést különböző területeken (informatika, menedzsment, idegen nyelv).

Az alapítvány által koordinált egészségügyi menedzsment-képzések az orvosi kabinetrendszer átalakulási folyamatát könnyítették meg közel száz háromszéki orvos számára. Kézdivásárhelyen színvonalas informatika-tanfolyamok támogatásával több száz fiatal és középkorú számára biztosított munkahelyet és tette lehetővé munkahelyen a szakmai előrelépést.

Folyamatosan támogatja a sepsiszentgyörgyi Mikes Kelemen Gimnázium tanárainak képzését informatika terén, és a tanárok számára hozzájárul az ECDL európai minőségi bizonylat-szerzés költségeinek fedezéséhez.

Az Amőba Alapítványt az oktatásban elért eredményeiért 2000-ben a Kovászna megyei Közművelődési Főfelügyelőség „A Kultúra szabadságáért” díjjal tüntette ki.

A vállalkozói képzések támogatása révén a kis- és középvállalkozások fejlesztéséhez járul hozzá. 2000-ben a holland Külügyminisztérium támogatásával, a De Baak menedzsment-centrummal közös együttműködésben 24 vállalkozónak lehetőséget nyújtott magas színvonalú menedzsmentképzésen való részvételre, valamint gyakorlati tapasztalatok szerzésére Hollandiában, azonos profilú cégeknél. Nem mellékes, hogy első alkalommal vehettek részt magyar nemzetiségű vállalkozók a Romániában már több éve működő programban.

Az 1999-ben felépített oktatási központ európai követelményeknek megfelelő környezetet biztosít az oktatás-képzési tevékenység lebonyolítására. Átlagosan havonta 140 személy képzése zajlik a központban, különböző csoportokban. A képzésprogramok minőségét a kapcsolódó területeken jártas szakemberek felkészültsége, az optimális oktatási környezet, a rendelkezésre álló eszközök és nem utolsósorban a jól kigondolt, tartalmas képzésprogram garantálja.

Ez év márciusában az oktatási központ nemzetközi vizsgaközponti státust nyert, ezáltal Románia második akkreditált ECDL-központjává vált. Ez azt jelenti, hogy elérhető közelségbe hozza a székelyföldi magyarok számára az európai számítógép-kezelői jogosítvány megszerzésének lehetőségét, széles körű tájékoztatást és informálást ad az egyelőre még sokak számára ismeretlen követelményrendszeréről, mely közép-

távon világszinten meghatározott és érvényesített szabványt jelent az informatizált társadalom polgárai számára.

A központ 6 erdélyi és kárpátaljai református kollégium matematika- és informatikatanárai számára ECDL-felkészítőket szervezett. A képzési költségeket, valamint a vizsgadíjat a hollandiai OGO Alapítvány finanszírozta.

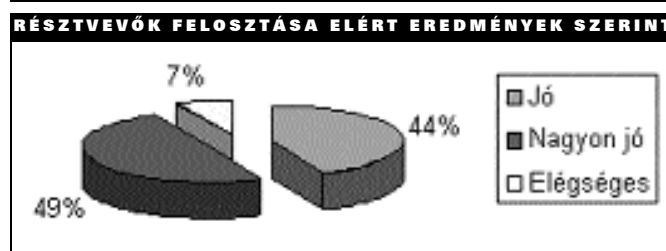
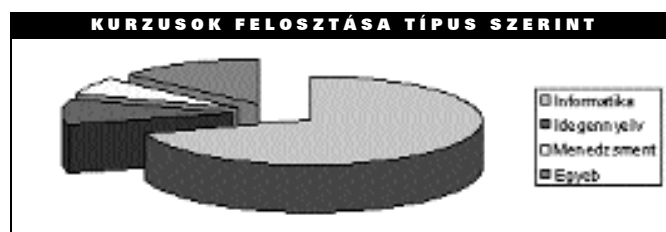
A központ tevékenysége, nemzetközi programok révén, túllépi a megye határait. Három székelyföldi református kollégium: az udvarhelyi, sepsiszentgyörgyi és kézdivásárhelyi diákjai ún. „Virtuális osztályokban” tanulnak, interneten keresztül kapcsolódnak a világ más részén élő diákcsoportokhoz, és adott témában tájékozódnak, tanulnak egymástól. Egy olyan folyamat részesei, mely a jövő iskoláját vezeti be számukra. Az Amőba Alapítvány a Global Teenager Project nevű program országos koordinátora.

A pályázati tevékenység az oktatás fejlesztésére irányul. Folyamatban van a Leonardo-program keretében 6 szakiskolás diák felkészítése turizmus és idegenforgalom terén. A program egyik nyeresége, hogy a Finnországban való tapasztalatszerzés lehetőségén túl színvonalas, anyanyelven történő szakképzést tud biztosítani a résztvevők számára. Tudnivaló, hogy Romániában a jelenleg érvényben lévő tanügyi törvény értelmében a szakképzések román nyelven történnek.

Összefoglalva, az Amőba Alapítvány tevékenysége átfogó jellegű, nem korlátozódik csupán a konkrét képzésre és meghatározott célcsoportokra, hanem kiterjed az oktatáshoz kapcsolódó, fejlesztő hatású programokra is, bevonva a közösség széles rétegeit.

Tevékenysége az itt élő magyarság fejlődése és a modern társadalomhoz való csatlakozása szempontjából igen fontos.

BERECZKI KINGA,
(AZ AMŐBA OKTATÁSI KÖZPONT IGAZGATÓJA)

Vállalkozásfejlesztő központok bemutatása (15.)

Az Udvarhelyszéki Magánvállalkozók Szövetsége

Az Udvarhelyszéki Magánvállalkozók Szövetsége 1992-ben alakult nonprofit érdekvédelmi szervezete a térség vállalkozóinak.

A szövetség célja: tagjainak képviselete és érdekvédelme, egy erős piacgazdaság létrejöttének elősegítése a régióban, az önálló kezdeményezés bátorítása, egy egészséges üzleti szellem kialakítása a vállalkozók körében. A szövetség a kezdeti időszakban csak egy nagyon kis vállalkozói rétegnek (szám szerint 22 cégnek) szolgáltatott különböző egyszerűbb szolgáltatásokat, és felvette a kapcsolatot országos, valamint határon túli vállalkozószövetségekkel és kereskedelmi kamarákkal. Jelenleg 114 tagot számlál a szövetség. Reményeink szerint ez a szám az év végére el fogja érni a 200-at.

A szövetség jelenleg számos tevékenységgel áll a tagok és a környék vállalkozóinak rendelkezésére. Egyik fontos szolgáltatása a szövetség belső kiadványa, a *Hírlevél* (amelyet hetedik éve adunk ki), amely fontosabb híreket, információkat, pályázati lehetőségeket, üzleti ajánlatokat tartalmaz, és tájékoztat a szervezet tevékenységéről.

A *Hírlevél*en kívül vállalkozói klub tevékenységekkel, üzletember-találkozókkal, konferenciákkal, szemináriumokkal, kiállításokkal és más üzleti rendezvények szervezésével teszi színessé a vállalkozók mindennapi életét.

További szolgáltatásokként megemlíthetjük a szaktanácsadás-nyújtást, pályázati hírek folyamatos frissítését, informá-

ciók nyújtását, pályázatírást – menedzselést, üzleti tervek összeállítását, üzleti kapcsolatok kiépítését. A szervezetten belül működik az Új Kézfogás Közalapítvány pályázatbefogadó irodája. Szerződéses kapcsolatban álló vállalkozásfejlesztési központ vagyunk, és különböző szolgáltatásokat nyújtunk a közalapítvány pályázatairól.

A szövetség a 2002-es évben a következő tevékenységekkel, szolgáltatásokkal teszi színessé a vállalkozók életét:

Március hónaptól ingyenes vállalkozói tanácsadást nyújtunk a város és környéke vállalkozóinak. Ezt a szolgáltatást az Új Kézfogás Közalapítvány által erre a célra az irodának megítélt pályázati pénzből biztosítjuk.

Április hónaptól különböző (esetenként kiállításokkal egybekötött) üzletember-találkozókat szervez a szövetség a város és környéke vállalkozói számára: építőipari, nyomdaipari, élelmiszeripari, faipari, turisztikai, valamint egy székelyföldi üzletember-találkozót szervezünk.

A Udvarhelyszéki Magánvállalkozók Szövetsége továbbra is várja a vállalkozók érdeklődését, meg próbál felelni a sokszínű elvárásoknak és színvonalas szolgáltatáscsomagot nyújtani a szövetségi irodához forduló személyeknek.

Az iroda fontosabb adatai: cím: Bethlen Gábor u. 43., tel./fax: 066-218021. E-mail: umvsz@udv.topnet.ro

Holló Zoltán ügyvezető igazgató

Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban (XII.)

P Á S Z T O R C S A B A

A *Hivatalos Közlöny* 1. részének 768/2001 – 77/2002.-es számaiban megjelent gazdasági, pénzügyi újdonságok a következő témaköröket ölelik fel:

1. adózás, adóbevallás;
2. állóeszközök amortizációja, felértékelése;
3. munkabérszerződések, munkabérré befizetendő összegek;
4. vám, áfa, luxusadó, pénzmosás;
5. privatizáció, kedvezmények kis- és középvállalatok részére, mezőgazdasági pénzkiegynyítések, tőzsdépiaci normák;
6. pénzügyi auditálás, könyvvizsgálás;
7. nyugdíjak, ösztöndíjak;
8. könyvviteli normák, hitelszövetkezetek működése;
9. ingatlanok és földterületek visszaigénylése, tűzoltósági kötelezettségek;

10. külföldi utazás, helységnevek, fogyasztóvédelmi telefonszám.

1.1. A 743/2001-es sz. törvény (784/2001. sz. H. K.) tartalmazza a 2002-es évre szóló állami költségvetési törvényt. A 37-es sz. cikkely megengedi a fizetési alapnak 1,5%-ig történő profitadómentes felhasználását az óvodák, bölcsődék, orvosi rendelők, könyvtárak, étkezdék, sportegyesületek, iskolák működtetésére, valamint az alkalmazottak gyerekei számára készült ajándékcsomagok értékének fedezésére, az alkalmazottak szállítási költségeinek térítésére.

1.2. A 2260/2001-es sz. pénzügyminisztériumi rendelet (799/2001-es sz. H. K.) tartalmazza a 7/2001-es sz. kormányrendelet szerinti adóbevallásban használandó típusnyomtatványokat. A 7/2001-es sz. kormányrendelet (435/2001-es sz. H. K.) meghatározza:

- az adózandó személyi jövedelmeket (4-es sz. cikkely),

- a nem adózandó személyi jövedelmeket (5-ös sz. cikkely),
- az adózástól mentesített jövedelmeket (6-os sz. cikkely).

Az eltartott családtagok (akiknek saját jövedelmük nem haladja meg a nem adózandó pótkedvezményt – 1 600 000×0,5) pótkedvezményben részesülnek. Ennek összege nem lehet nagyobb mint a pótkedvezmény háromszorosa (jan. elsejétől 1 600 000×3). A 13(6) cikkely hibás, az 1/2002-es sz. pénzügyminisztériumi rendelet változtatja meg (1.5. sz. alpont).

1.3. A 2312/2001-es sz. pénzügyminisztériumi rendelet (842/2001. sz. H. K.) tartalmazza a 2002.01.01-től a 7/2001-es sz. kormányrendelet (személyi jövedelemadó) alkalmazására használandó típusnyomtatványokat, ezek tartalmának leírását és kitöltési módszertani normáit.

1.4. Az 1296/2001-es sz. kormányrendelet (849/2001-es sz. H. K.) megváltoztatja a Pénzügyminisztérium hatáskörébe tartozó fellebbezések felső értékét 5 milliárd lejre a 13/2001-es sz. sürgősségi kormányrendelet 5(1) és 5(2) cikkelyei szerint.

1.5. Az 1/2002-es sz. pénzügyminisztériumi rendelet (2/2002-es sz. H. K.) tartalmazza a 2002.01.01-től alkalmazandó havi és évi adózási rácsokat. Az adózási alapot 1000 lejre kerekítjük az alkalmazott javára. A nem adózandó összeg (kedvezmény/ alkalmazott) a 12(2) cikkely alapján 1 600 000 lej plusz a továbbképzésre számított 0.15 (0,15×1 600 000 lej jelenleg).

1.6. A 1985/2001-es sz. pénzügyminisztériumi rendelet (10/2002. sz. H. K.) megváltoztatja az 1801/1995-ös sz. pénzügyminisztériumi rendelet által megszabott adózási típusnyomtatványokat.

1.7. A 774/2001-es sz. törvény (14/2002 sz. H. K.) kötelezi azokat az adófizetőket (csak jogi személyeket), amelyek alegységeket működtetnek, hogy ezeket az alegység megnyitása után 15 napon belül a pénzügyigazgatóságoknál, a kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági igazgatóságoknál bejegyeztessék. A könyvvitelt erre a célra át kell majd szervezni.

1.8. A 81/2002-es sz. pénzügyminisztériumi rendelet (40/2002-es sz. H. K.) tartalmazza a késési kamatok átutalását a tartozások számlájára, a büntetéseket pedig a következő számlákra:

- az állami költségvetésbe a 20.22.01.03-as sz. számlára,
- a helyi költségvetésbe a 21.22.02.03-as számlára,
- a nyugdíjalapban a 22.22.04.30-as számlára,
- az alapoknak számított büntetéseket az alapok megfelelő számláira kell átutalni.

1.9. A 113/2002-es sz. pénzügyminisztériumi rendelet (43/2002-es sz. H. K.) tartalmazza a 2001-es évre használandó, a teljesített jövedelemre vonatkozó adórácsokat. A munkáltatók 2002.02.28-ig kötelesek közölni az alkalmazottak 2001-es jövedelmeit a területi pénzügyi igazgatóságoknál.

1.10. A 4/2002-es sz. kormányrendelet (70/2002-es sz. H. K.) megváltoztatja és kibővíti a 82/1998-as sz. kormányrendeletet:

arra kötelezi az adófizetőket, hogy a területi adóhivataloknál jegeztessék be magukat. A módszertani normák 30 napon belül fognak megjelenni. A rendeletet 60 nap után kell majd alkalmazni.

3.1. A 744/2001-es sz. törvény (785/2001-es sz. H. K.) tartalmazza a nyugdíjalap állami költségvetési tervét a 2002-es évre. A 17-es cikkely meghatározza, hogy az alkalmazott vagy a nyugdíjas elhalálása esetén 5 582 000 lej, a családtagok esetén pedig 2 791 000 lej temetkezési segélyben részesülnek a hozzátartozók. A 18-as sz. cikkely meghatározza a havi bruttó átlagfizetést a 2002-es évre 5 582 000 lejre, amelyet e törvény alkalmazására kell használni.

3.2. A 163/2001-es sz. sürgősségi kormányrendelet (798/2001-es sz. H. K.) szerint 2002.01.01-től megszűnik a fizetésalapra befizetendő 2%-os, az állami felsőoktatás céljára szánt alap, a 75/1999-es sz. kormányrendelet és ennek utólagos rendeletei alapján. A fizetésalapra számított 3%-os munkabaleset és munkavédelmi alap a 102/1999-es sz. sürgősségi kormányrendelet szerint 2002.01.01-től 2%-ra csökken. Az exportra számított 5%-os profitadó a 70/1994-es sz. kormányrendelet szerint 2002.01.01-től 6% lesz. Ettől a dátumtól kezdve megszűnik az exportra számított 1%-os, az export a bruttó profitra számított „Romániai alap”.

3.4. A 187/2001-es sz. sürgősségi kormányrendelet (848/2001-es sz. H. K.) tartalmazza a köztisztviselők havi bruttó jövedelmének növekedését 2002-ben:

- 2002.01.01-től 8%-kal,
- 2002.10.01-től 12%-kal.

3.5. Az 1337/2001-es sz. kormányhatározat (36/2002 sz. H. K.) megváltoztatja és kibővíti a 261/2001-es sz. kormányhatározatot, megjelöli a különleges nehézségi fokozatú munkahelyek csoportjaiba való besorolási kritériumokat és metodológiai normákat.

4.1. A 2/2001-es sz. pénzügyminisztériumi jóváhagyás (769/2001-es sz. H. K.) tartalmazza a 17-es sürgősségi kormányrendelet 17 B. cikkelyének alkalmazására vonatkozó egységes normákat, amely szerint a nem romániai vámmentes zónákba szállítandó exportok áfa-kulcsa nulla, valamint a 17 B.n cikkely alkalmazására, amely szerint a lakásokba beszerelt saját hőközpontok áfa-mentesek abban az esetben is, ha beszerelésük abban az időszakban történt, amikor nem volt szükség engedélyre. A 73/1999-es sz. kormányrendelet 12-es cikkelye megváltozik, ezek szerint a 18 éves, eltartásban levő gyerekért 0,20-ad része a meghatározott kedvezménynek 0,35 pótkedvezményben, részesülnek a szülők, a következő két 18 éven aluli gyerekért, a többi eltartásban levő gyerekekért pedig ugyancsak 0,20 pótkedvezményt kell számítani. A 73/1999-es sz. kormányrendelet 2001.12.31-gyel lejárt.

4.2. A 26/20.11.2001-es sz., a Nemzeti Bank körlevele

(769/2001-es sz. H. K.) megváltoztatja és kibővíti a 3/1997-es sz. rendeletét a valutaműveletek alkalmazása területén. 4.3. Az 2008/2001-es sz. pénzügyminisztériumi vám-vezérigazgatói rendelet (813/2001-es sz. H. K.) előírja az Egységes Nemzetközi Vámnormák alkalmazását.

5.1. Az 1138/15.11.2001-es sz. kormányhatározat (782/2001. sz. H. K.) jóváhagyja a munkaügyi minisztérium által szolgáltatott kamatos kölcsönöket azoknak a magánszemélyeknek, akiknek saját tevékenységeikből származó havi egy családtagra számított nettó jövedelme a minimális bruttó bér 50%-a alatt van.

5.2. A 685/2001-es sz. törvény (793/2001. sz. H. K.) visszavonja a 132/1999-es és a 36/1999-es sz. sürgősségi kormányrendeletek alkalmazását, amely szerint nem kapnak kedvezményeket mezőgazdasági gépek és traktorok, valamint öntözőberendezések vásárlására a földtulajdonosok.

5.3. A 755/2001-es sz. kormányrendelet (7/2002 H. K.) jóváhagyja a turizmus megszervezését és működését illetően az 58/1998-as sz. kormányrendelet szerint.

5.4. A 319/2001-es sz. a kis- és középvállalatok minisztériumának rendelete szerint (8/2002. sz. H. K.) létrehozzák a kis- és középvállalatoknak szánt kölcsönök garantálását szolgáló alapot.

5.5. A 761/2001-es sz. törvény (23/2002-es sz. H. K.) szerint a 131/1998-as, amely a 66/1197-es sz. kormányrendeletet változtatja meg, eltörli a külföldi beruházóknak eddigi kedvezményeit.

6.1. A 181/2001.12.20-es sz. sürgősségi kormányrendelet (844/2001 sz. H. K.) megváltoztatja és kibővíti a 314/2001-es sz. törvényt, amely szerint, ha a törvényszéken határidőn belül nem egészítik ki a kereskedelmi társaságok az alaptőkéjüket, akkor elkezdődik a cég csődeljárása.

7.1. A 768/2001-es sz. törvény (34/2002-es sz. H. K.) jóváhagyja és bővíti a 96/2001.06.21 sz. sürgősségi kormányrendeletet a nyugdíjalapba befizetendő tartozások ellenőrzése területén.

8.1. A 2.282/2001-es sz. pénzügyminisztériumi rendelet

801/2001-es sz. H. K.) tartalmazza a költségvetési egységeknél alkalmazandó módszertani normákat a 2001-es évi könyvviteli elszámolásban.

8.2. Az 1259/2001-es sz. kormányhatározat (847/2001 sz. H. K.) jóváhagyja a 455/2001-es sz. törvény alkalmazására vonatkozó módszertani normákat az elektronikus aláírásra vonatkozóan.

8.3. A 2329/2001-es sz. pénzügyminisztériumi rendelet (20/2002-es sz. H. K.) tartalmazza az egyszerű könyvvitel módszertani normáit.

8.4. A 2332/2001-es sz. pénzügyminisztériumi rendelet 40/2002-es sz. H. K.) tartalmazza a kereskedelmi egységeknél a 2001-es számviteli év zárásakor alkalmazandó eljárásokat.

9.1. Az 1172/2001-es sz. kormányrendelet (829/2001-es sz. H. K.) tartalmazza a földterületek visszaszolgáltatását segítő munkabizottság létrehozását, működését, a tulajdonjogi bizonyítvány modelljét, valamint a visszaszolgáltatás gyakorlati módszertani normáit.

9.2. A 66/2002-es sz. törvény (74/2002-es sz. H. K.) jóváhagyja a 226/2000-es sz. sürgősségi kormányrendeletet az erdőterületek kereskedelmi forgalmát illetően.

10.1. Az 1.206/2001-es sz. kormányhatározat (781/2001-es sz. H. K.) előírja az anyanyelv használatát azon közintézmények esetén, ahol az illető területi adminisztratív egységben az adott nemzetiségűek számaránya meghaladja a 20%-ot. Tartalmazza, továbbá, a helységneveknek a kisebbségek anyanyelvén való megnevezését is.

10.2. Az 555/2001-es sz. Fogyasztó-Érdekvédelmi Testületének rendelete (4/2002-es sz. H. K.) kötelezi a kereskedelemmel és szolgáltatásokkal foglalkozókat, hogy egységeikben jól látható helyen tüntessék fel a fogyasztók érdekeit szolgáló szervezet telefonszámát (TELCONS 01-80.80.999), valamint a megyei érdekvédelmi testületek címét és telefonszámát is.

Alapszabály-módosító küldöttgyűlés

A Romániai Magyar Közgazdász Társaság (RMKT) 2002. február 9-én, Kolozsváron tartotta alapszabályzat-módosító Küldöttgyűlést. A találkozón a szervezet országos vezetősége és a területi szervezetek képviselői vettek részt. Ez alkalommal a szervezet újrafogalmazta céljait, kibővítette feladatkörét, véglegesítette területi szervezeteinek jogi és pénzügyi helyzetét, pontosította a vezetőtestületek hatásköreit, és megfogalmazta a jövedelemforrások kihasználásának lehetőségét. Az alapszabályzat-módosításról a *Közgazdász Fórum Mementójában* is olvashattak.

A következő napirendi pont a XI. Közgazdász Vándorgyűlés szervezése volt. Az RMKT 2002. szeptember 20–22-e között Csíkszeredában tartja az évi vándorgyűlést, melynek témája: „Az európai uniós csatlakozás – elvárások, kockázatok”. A rendezvény

20-án délelőtt plenáris üléssel kezdődik, majd ebéd után három szekció keretében folytatódik. A szekciók témája: gazdasági jogszabály-harmonizáció, monetáris unió és a munkaerő képzése és áramlása.

A továbbiakban az RMKT és a RIF 2002-es évi rendezvénytervezete került bemutatásra:

A RIF 2002. április 12–14. között szervezi Félixfürdőn a IV. Ifjú Közgazdász Találkozót, melynek témája az „Üzleti protokoll”. Meghívottaink kitérnek majd a tárgyalási technikák, női és férfi gondolkodás különbségei, testbeszéd, az európai üzleti protokoll és az egyes országok közötti kulturális különbségek ismeretére is, ily módon a jelenlévők az üzleti protokoll témakörét több szempontból és mélyebben ismerhetik meg.

2002. április 8–11-e között Csíkszeredában, a Szinergia Projekt Menedzsment Kft. az RMKT csíkszeredai szervezetével együttműködve projektmenedzsment-szemináriumot szervez. 2002. április 8-ra kifejezetten cégvezetők (projekt megbízók) jelentkezését várja a „Hogyan tartjuk kézben a változásokat stratégiai szinten?” című programjára, míg április 9–10-re két teljes napra kibővítve hívja mindazokat, akiket a projektmenedzsment és a projekt munka érint és hatékony módon kívánnak új, gyakorlatias ismereteket szerezni a témában.

Az Alapítvány az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért 2002. május 3–4-e között szervezi meg Kolozsváron a IV. Civil Fórumot „Civil társadalom és az önépítő intézményfejlesztés” címmel. A fórum keretében a gazdasági szekcióért az RMKT a felelős szervezet. A gazdasági szekció témája: „Az intézményfejlesztés gazdasági háttere”. A találkozó célja a gazdasági intézményfejlesztés területén szerzett tapasztalatok elemzése és a kölcsönös tájékoztatás az eddigi eredményekről. A szekció a gazdasági intézményfejlesztés egy olyan jövőképet szeretné felvázolni, melyben szerepet vállalhatnak az erdélyi magyar szervezetek. A szekció választ keres az erdélyi intézményeket foglalkoztató kulcskérdésre: az öngazdálkodás gazdasági háttere. Vitaindító előadást tartanak: dr. Birtalan Ákos parlamenti képviselő „Az intézményfejlesztés gazdasági háttere” címmel; Kemény Bertalan, a magyarországi Falufelújító Társaság elnöke „Az intézményfejlesztés magyarországi gyakorlata” címmel és Somai József, az RMKT elnöke „Az intézményfejlesztés erdélyi tapasztalata” címmel. Meghívott referensek: az Új Kézfogás Közalapítvány, a budapesti Kurátor Kft., erdélyi vállalkozásfejlesztő központok képviselői.

A Magyar Közgazdasági Társaság (MKT) 2002. március 8–10-e között Salgotarjánban szervezi a Fiala Közgazdászok Találkozóját, melyen az MKT öt ingyenes helyet biztosít a RIF-tagok számára. A rendezvény témája: „Multinacionális cégek és Magyarország”.

A Magyar Közgazdasági Társaság 2002. augusztus 27–29-e között Szegeden szervezi évi vándorgyűlését. Magyarországi testvér-szervezetünk tizenegy helyet biztosít az RMKT tagjai számára, szervezetünk pedig a tavalyi tapasztalat alapján idén is megpályázza az Új Kézfogás Közalapítványnál tíz ifjú közgazdász számára a részvételi díjat. Költségtérítéssel bármelyik közgazdász jelent-

kezhet a vándorgyűlésre.

Az RMKT és a RIF közös szervezésében a 2002-es évtől kezdődően új típusú programot szeretnénk beindítani: gazdasági témájú népfőiskolai képzést. E program keretében főként a kis- és középvállalkozók közösségét célozzuk meg. Szakemberek és már e téren dolgozók segítségével rendszeres előadások keretében szeretnénk foglalkozni az érintettek kérdéseivel. Szeretnénk hozzájárulni, hogy egy olyan vállalkozói réteg bontakozzon ki, mely nemcsak hazai, hanem az európai versenyben is megállja a helyét. Ezért, a jogi és gazdasági megközelítés mellett, lehetőséget szeretnénk teremteni egy angol nyelvtanfolyam (Business English) elvégzésére is.

Az RMKT a 2002-es évre a romániai magyar közép- és felsőfokú gazdasági oktatásban bedolgozó tanárok munkájának segítését tűzte ki céljává. A megvalósítás érdekében két programot szeretnénk beindítani: a romániai magyar közgazdasági szakoktatás felmérését kérdőíves és interjú módszerrel és a közép- és felsőfokú gazdasági oktatásban bedolgozó tanárok metodikai és szakmai továbbképzését.

A következő napirendi pont a kedvezménytörvénnyel, a magyar igazolvány elnyerésének módjával volt kapcsolatban. Az RMKT is bocsát ki ajánlást helyi szervezetein keresztül. Az ajánlás elnyerésének feltétele, hogy az ajánlott személy legyen tagdíj-fizetője a szervezetnek.

A tagsági státussal kapcsolatban a küldöttgyűlés a következő határozatot hozta: az RMKT tagja lehet minden közgazdász vagy közgazdász iránt érdeklődő személy, aki rendszeresen fizeti a tagsági díjat. A tagsági díj havi minimális értéke 20 000 lej, mely magabafoglalja a kéthavonta megjelenő *Közgazdász Fórum* egy példányát. A tagsági díjat a helyi szervezetek gyűjtik össze.

A társaság 2002 januárjától a *Közgazdász Fórum* című kiadványát kéthavonta jelenteti meg. A lap szerkesztője Incze Ferenc. Szerkesztőbizottsági tagok: Coltea Tibor, Kelemen Jutka, dr. Kerekes Jenő, Lázár Anna, Nagy István, Somai József (főszerkesztő) és Szécsi Kálmán. A *Közgazdász Fórum* ára 20.000 lej/szám. A kiadvány megrendelhető az RMKT székhelyén (Kolozsvár, Kövespad út 12. szám), telefonon: 064-431488 vagy e-

IV. Ifjú Közgazdász Találkozó – „Üzleti protokoll”, Félixfürdő, Poientita Szálló, 2002. április 12–14.

A Romániai Magyar Közgazdász Társaság Ifjúsági Frakciója (RIF) április 12–14-e között negyedik alkalommal szervezi meg az Ifjú Közgazdász Találkozót, melynek központi témája az üzleti protokoll.

A rendezvény helyszíne Félixfürdő, a Poientita Szálló. A találkozón a magyarországi Közéletre Nevelésért Alapítvány szakemberei testbeszéd, a női férfi gondolkodás és észlelési mód különbségei, valamint a tárgyalási technikák témakörökben

tartanak előadásokat és szimulációs gyakorlatokat. Reményeink szerint elfogadja meghívásunkat Görög Ibolya is, – az Országgyűlés volt protokoll vezetője –, aki „Az európai országok kommunikációs szokásrendszerének különbségeiről” tartana előadást.

Minden érdeklődőt szeretettel várunk. Bővebb információk, és jelentkezés az RMKT székházánál. Cím: Kövespad 12., Kolozsvár, tel.: 064-431488, e-mail: rinkt@mail.dntcj.ro